

Bērnu aizsardzības
centrs

OFICIĀLĀS STATISTIKAS ANALĪZE PAR BĀRĪŅTIESU DARBU 2023. GADĀ

Rīga, 2024

Ievads

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 2. panta pirmajā daļā noteikto, bāriņtiesa ir pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde. Atbilstoši minētā likuma 4. pantā noteiktajiem bāriņtiesas darbības principiem, bāriņtiesa savā darbībā pamatojas uz normatīvajiem aktiem un prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību. Bāriņtiesa savas kompetences ietvaros, aizstāvot bērna un aizgādībā esošās personas intereses, izlemj ar aizbildnību, aizgādību, adopciju vai ar aizgādību saistītos jautājumus, kā arī īsteno citus normatīvajos aktos paredzētos bērna vai aizgādībā esošās personas personisko interešu aizsardzības pasākumus.

Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu, kas stājās spēkā 2020. gada 23. jūnijā, Latvijā ir 43 pašvaldības, kurās katrā no tām ir viena bāriņtiesa. Pamatojoties uz 2017. gada 20. jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 352 “Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapas paraugu bāriņtiesas darbības jomā un veidlapas aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību”, bāriņtiesas apkopo informāciju, pamatojoties uz pārskata gadā izskatītajām lietām un pieņemtajiem lēmumiem, aizpilda pārskatu un līdz kārtējā gada 1. februārim iesniedz to Bērnu aizsardzības centram (turpmāk – centrs). 2024. gada februārī saņemti **43 bāriņtiesu** pārskati par darbu 2023. gadā.

Atbilstoši 2023. gada 19. decembra Ministru kabineta noteikumu Nr. 784 „Bērnu aizsardzības centra nolikums” (turpmāk – centra nolikums) centra funkcijām un uzdevumiem, kas paredzēti centra nolikumā, centrs analizē situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī informē sabiedrību centra kompetences ietvaros.

Bāriņtiesu pārskati par darbu sniedz informāciju par būtiskākajām tendencēm bērnu un aizgādībā esošu personu tiesību un interešu aizsardzībā tādos bāriņtiesu darbības virzienos, kā aizgādības tiesību pārtraukšana un atjaunošana vecākiem, bērnu ārpusģimenes aprūpe, bērnu nodošana citas personas aprūpē, aizgādība, kā arī bāriņtiesu lietvedībā esošo lietu skaits un lēmumi.

Bāriņtiesu pārskatu par darbu 2023. gadā analizē tiek izmantots statistikas datu salīdzinājums 4 gadu periodā.

Pamatdati par bāriņtiesu darbības jomu pieejami arī Latvijas oficiālās statistikas portālā - <https://stat.gov.lv/lv>.

Satura rādītājs

1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana	4
2. Pārskats par bērna šķiršanu no ģimenes.....	6
2.1. Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana ar koleģiālu lēmumu	6
2.3. Bāriņtiesas pieteikumi tiesai par pagaidu aizsardzību.....	11
2.4. Pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana	12
2.5. Aizgādības tiesību atņemšana vai atjaunošana vecākiem ar tiesas spriedumu	14
3. Pārskats par bērnu ārpusģimenes aprūpi	17
3.1. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits	17
3.2. Ārpusģimenes aprūpes veidi	19
3.3. Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē	20
3.4. Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā	22
3.5. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar vecākiem un citām personām pārskata gadā	23
4. Pārskats par aizbildnības lietām	25
4.1. Aizbildņu un aizbildnībā esošo bērnu skaits pārskata gadā	27
4.2. Aizbildnības izbeigšana pārskata gadā.....	27
5. Pārskats par audžuģimeņu lietām.....	30
5.1. Audžuģimeņu skaits pārskata gadā	31
5.2. Bērnu turpmākā aprūpe pēc aprūpes audžuģimenē izbeigšanas	32
6.1. Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstī pārskata gadā	34
6.2. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs pārskata gadā	35
6.3. Viesģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārskata gadā piešķirts viesģimenes statuss	37
7. Pārskats par adopcijas lietām	38
7.1. Personu skaits, kas pārskata gadā ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētājiem	38
7.2. Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pārskata gadā pieņēmusi lēmumus attiecībā uz adopciju	39
8. Pārskats par aizgādību.....	43
9. Pārskats par nepilngadīgas personas bez pavadības (trešās valsts valstspiederīgie vai bezvalstnieki) lietām.....	46
10. Pārskats par nepilngadīgo Ukrainas civiliedzīvotāju bez pavadības lietām	48
11. Pārskats par bāriņtiesu lēmumiem un lietām	49
12. Pārskats par bāriņtiesas lēmumu un faktiskās rīcības pārsūdzību Administratīvajā rajonā tiesā	53

1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26. panta pirmajā daļā noteikts, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Valsts un pašvaldība atbalsta ģimeni un sniedz tai palīdzību.

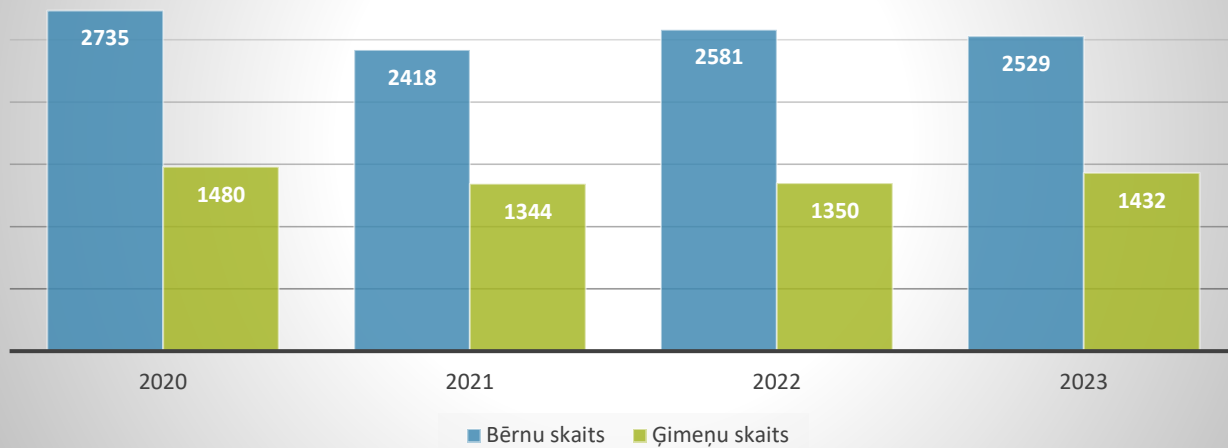
Bāriņtiesu likuma 17. panta 5. punktā noteikts, ka bāriņtiesa informē pašvaldības sociālo dienestu vai citu atbildīgo institūciju par ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana un kurām nepieciešama palīdzība. Tādējādi gadījumos, kad bāriņtiesa, izvērtējot iegūto informāciju, konstatē, ka nav pamata ierosināt par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, tā informāciju par ģimeni, kurā konstatēta nepietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, nodod pašvaldības sociālajam dienestam.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11. panta 2. punktā noteikts, ka pašvaldības sociālā dienesta uzdevums ir sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi. Tādējādi sociālais darbs ar ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, ir sociālā dienesta pienākums, ar mērķi preventīvi novērst apstākļus, kas ir par pamatu iespējamai bērnu šķiršanai no ģimenes.

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2023. gadā bāriņtiesas pašvaldību sociālajiem dienestiem sniedza informācija par **1432 ģimenēm**, kurās konstatēti riski **2529 bērna** pienācīgai aprūpei un audzināšanai. Minētajos rādītājos pēdējo 4 gadu periodā nav vērojamas krasas izmaiņas (sk. 1. diagrammu), tomēr 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, bērnu skaits, kuri dzīvo ģimenēs, kurās netiek nodrošināta pietiekama bērna aprūpe un audzināšana, ir pieaudzis.

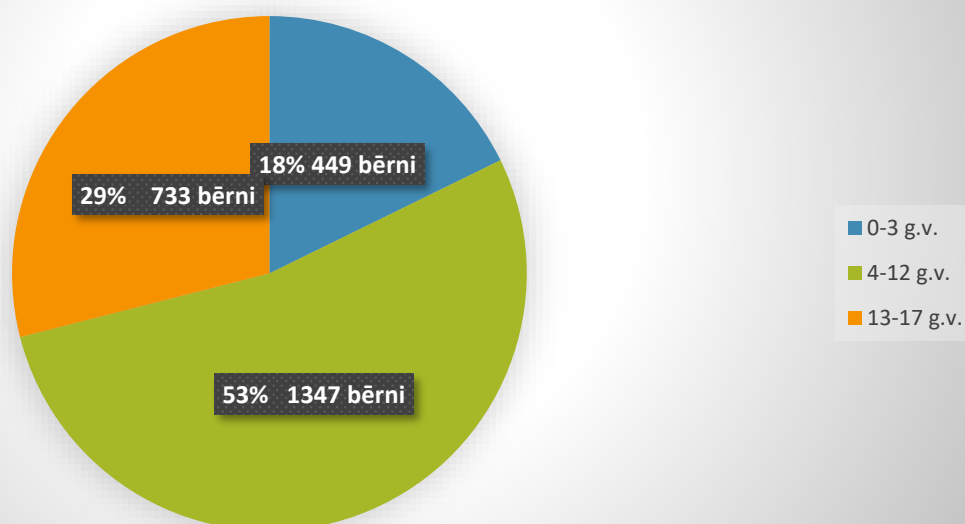
Visbiežāk atbildīgo institūciju redzeslokā nonākušas ģimenes, kurās aug bērni vecumā no 4 - 12 gadiem (sk. 2. diagrammu). Tas saistīts, ar to, ka bērniem nonākot izglītības iestādēs, palielinās iespēja pieaugušajiem, kuri ikdienā ir saskarsmē ar bērniem (pedagogi, interešu izglītības darbinieki, u.tml.), pamanīt nelabvēlīgas situācijas ģimenē un par tām ziņot bāriņtiesai vai sociālajam dienestam. Līdz ar to pašvaldībās svarīgi attīstīt savstarpējo sadarbību starp visiem speciālistiem un institūcijām, kuras strādā ar bērniem, lai veicinātu arī agrīnu vardarbības vai citu nelabvēlīgu apstākļu pamanīšanu ģimenēs, kurās aug maza vecuma bērni, kuri neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādi. Tāpat attīstāma speciālistu izpratne drošas, uzticamas un atbalstošas vides un komunikācijas veicināšanai ar jauniešiem, lai viņi justos droši atklāt savu ģimeņu problēmsituācijas un saņemtu nepieciešamo atbalstu.

Ģimenes, kurās netiek nodrošināta pietiekama bērna aprūpe un audzināšana

1. diagramma

Bērnu skaits ģimenēs, kurās netiek nodrošināta pietiekama bērna aprūpe un audzināšana un to sadalījums pa vecuma grupām

2. diagramma

2. Pārskats par bērna šķiršanu no ģimenes

2.1. Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana ar koleģiālu lēmumu

Lai prioritāri nodrošinātu bērna tiesību un labāko interešu aizsardzību, noteiktos gadījumos normatīvie akti paredz bāriņtiesas tiesības lemt par bērna šķiršanu no ģimenes, pārtraucot vecākiem aizgādības tiesības.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk – Civillikums) 203. pantu, aizgādības tiesības vecākam tiek pārtrauktas, ja bāriņtiesa atzīst, ka:

- 1) ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu;
- 2) bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāku apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ);
- 3) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību;
- 4) vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais;
- 5) konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu.

Aizgādības tiesības vecākam var tikt pārtrauktas arī gadījumos, kad vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības, nepildot tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, ja tas nodara būtisku kaitējumu bērnam un ja nepastāv otram vecākam šķēršļi īstenot bērna aprūpi. Gadījumā, ja vienam no vecākiem tiek pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, aprūpi īsteno otrs vecāks, bet, ja arī tam ir šķēršļi, bāriņtiesa gādā par bērna ārpusģimenes aprūpi.

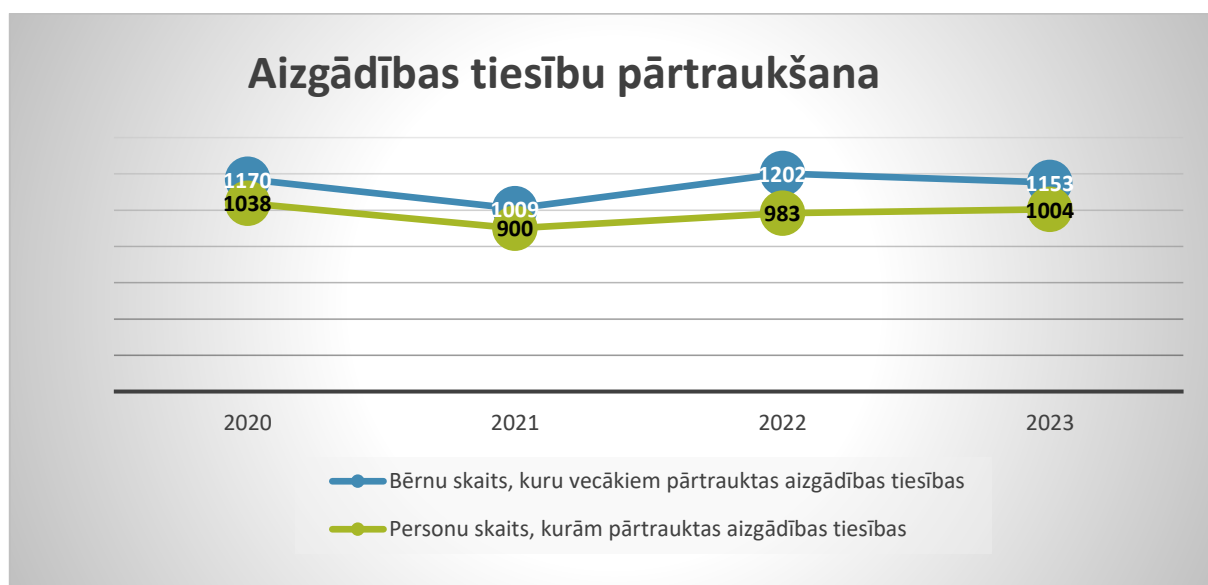
Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22. panta pirmo prim daļu bāriņtiesa, ierosinot lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, veic riska novērtēšanu aizpildot attiecīgas anketas un ņemot vērā noteiktus kritērijus¹ (vecāka atkarība un/vai līdzatkarība, problēmas neatzīšana u.tml.), informē vecāku par sekām un uzdod viņam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus.

Ja lietas izskatīšanas gaitā vecāks nav novērsis bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus un bērna palikšana ģimenē var radīt draudus bērna dzīvībai un veselībai, bāriņtiesa lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam un bērna šķiršanu no ģimenes.

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2023. gadā bērna aizgādības tiesības pārtrauktas **1004 vecākiem** (520 mātēm un 484 tēviem), no vecāka šķirot **1153 bērnus**.

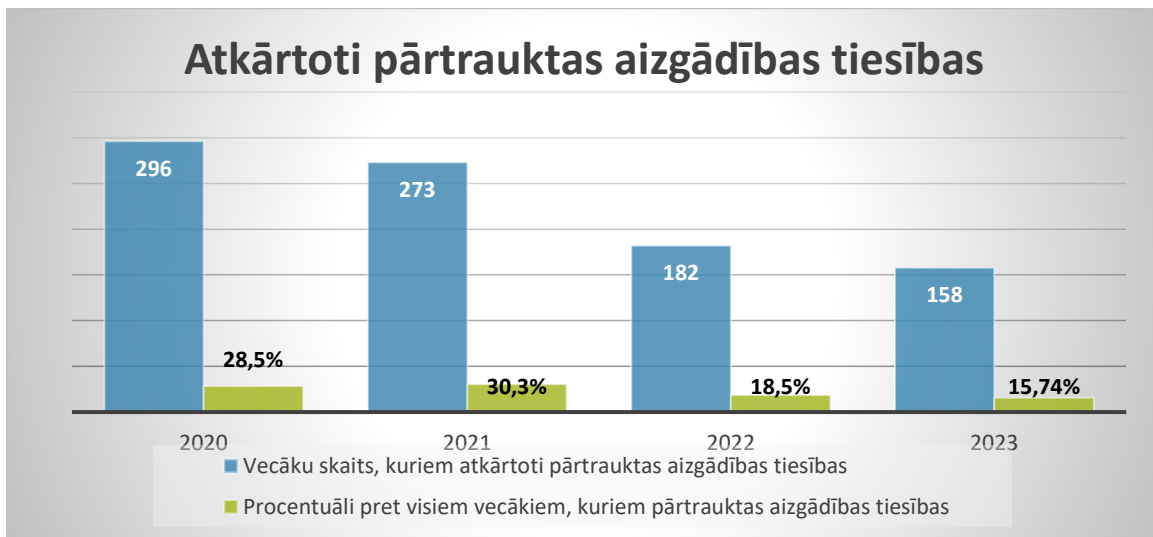
¹ Bāriņtiesu darbības noteikumu 74. punkts

Analizējot saņemtos bāriņtiesu datus, novērojams, ka vecāku skaits, kuriem 2023. gadā pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības, salīdzinot ar 2022. gadu, ir pieaudzis. Taču bērnu skaits, kuru vecākiem pārtrauktas aizgādības tiesības 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, ir samazinājies.

3.diagramma

Aizgādības tiesību pārtraukšanas lietās būtisks rādītājs ir arī informācija par to, cik no personām, kurām pārskata gadā ar bāriņtiesas lēmumu pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, jau iepriekš pārtrauktas tā paša vai cita bērna aizgādības tiesības. Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2023. gadā tās bija **158 personas** jeb **15,74%** no visām personām, kurām pārskata gadā pārtrauktas bērna aizgādības tiesības. Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, vērojams šādu gadījumu skaita samazinājums (sk. 4.diagrammu). 2022. gadā atkārtota aizgādību tiesību pārtraukšana bija 18,5% gadījumos no visiem vecākiem, kuriem tika pārtrauktas aizgādības tiesības, 2021. gadā atkārtota aizgādību tiesību pārtraukšana bija 30,3% gadījumu, 2020. gadā – 28,5%. Lai gan skaits samazinās, tas joprojām norāda uz nepieciešamību pēc ilglaicīgiem sociālajiem pakalpojumiem, piemēram, regulāras sociālā darbinieka tikšanās ar ģimeni, kā arī speciālistu konsultācijas ārstēšanas turpināšanai un sasniegumu nostiprināšanai, kā arī uztveres maiņai un izpratnes veidošanai.

4.diagramma

Kā redzams 5. diagrammā, visvairāk aizgādības tiesības tiek pārtrauktas attiecībā uz bērniem vecumā no 4 līdz 12 gadiem, t.i. – 50% no visiem bērniem, kuru vecākiem 2023. gadā pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, tas saistīts ar to, ka visbiežāk atbildīgo institūciju redzeslokā nonākušas ģimenes, kurās aug minētā vecuma bērni. Salīdzinot ar 2022. gadu, aizgādības tiesību pārtraukšanas gadījumu skaits bērniem vecumā no 13 līdz 17 gadiem (2023. gadā 279 bērnu, 2022. gadā 292 bērni) un bērnu vecumā no 4 līdz 12 gadiem skaits, kuru vecākiem ir pārtrauktas aizgādības tiesības, ir samazinājies (2023. gadā 580, 2022. gadā 629 bērni), bet pieaudzis ir bērnu vecumā no 0 līdz 3 gadiem skaits, kuru vecākiem pārtrauktas bērna aizgādības tiesības (2023. gadā 294 bērni, 2022. gadā 281 bērns), kas varētu liecināt, ka pašvaldībās palielinās agrīna vardarbības vai citu nelabvēlīgu apstākļu pamanīšana ģimenēs.

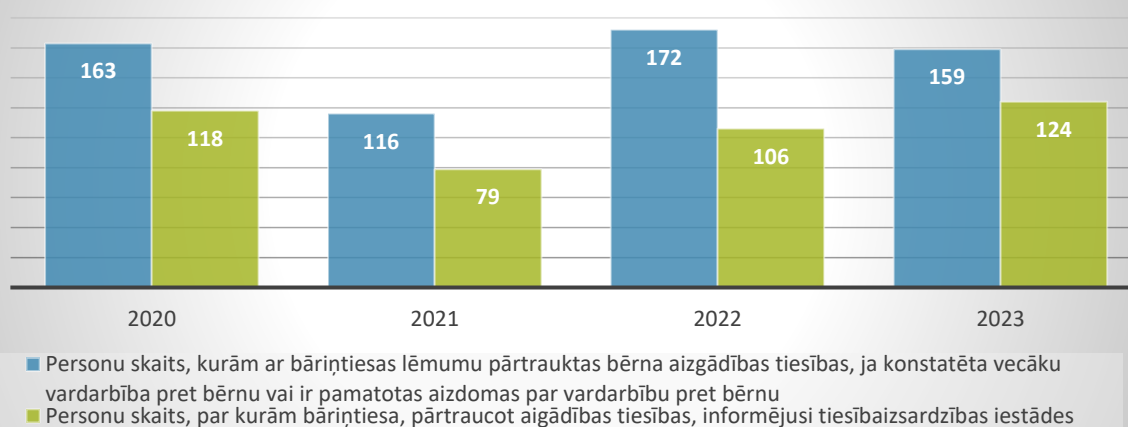
5.diagramma

Bāriņtiesu pārskatos par darbu bāriņtiesas sniedz arī datus par personām, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, ja konstatēta vecāku vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu. Vienlaikus uzsverams, ka oficiālā statistika nedefinē, tieši par kādu vardarbības veidu pret bērnu pieņemts lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu. Vecāku vardarbība pret bērniem var izpausties gan kā fiziska vardarbība (bērna veselībai vai dzīvībai bīstams apzināts spēka pielietojums saskarsmē ar bērnu), gan seksuāla izmantošana (bērna iesaistīšana seksuālās darbībās, ko bērns nesaprot vai kam nevar dot apzinātu piekrišanu), gan emocionāla vardarbība (bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana (draudot viņam, lamājot, pazemojot viņu vai citādi kaitējot viņa emocionālajai attīstībai)) un/vai kā vecāka nolaidība – bērna aprūpes un uzraudzības pienākumu nepildīšana vai pavirša, nevērīga pildīšana, kā arī pamešanu novārtā — ilgstoša vai sistemātiska nolaidība pret bērnu, kas kaitē vai var kaitēt bērna attīstībai, vai rada bērnam fiziskas vai psihoemocionālas ciešanas.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73. pantā paredzēts, ka katrai personai ir pienākums nekavējoties ziņot policijai, Bērnu aizsardzības centram, bāriņtiesai vai sociālajam dienestam par likumpārkāpumu, kas vērsts pret bērnu, kā arī tad, ja personai ir aizdomas, ka bērnam ir priekšmeti, vielas vai materiāli vai pastāv apstākļi, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību. Bāriņtiesu likuma 17. panta 4. punktā paredzēts bāriņtiesas pienākums sadarboties ar policijas iestādēm, lai nodrošinātu bērna tiesību un interešu aizsardzību. Papildus jāuzsver, ka par personu, kas ir bijusi iespējami vardarbīga pret bērnu, informāciju tiesībsargājošajām institūcijām var būt jau sniegusi kāda cita institūcija (piemēram, sociālais dienests, krīzes centrs, ārstniecības iestāde u.c.) vai privātpersona – kāds no bērna radniekiem, kaimiņiem, u.tml.. Tādējādi faktiskais personu skaits, kuras ir bijušas iespējami vardarbīgas pret bērnu, var būt arī lielāks, nekā bāriņtiesu pārskatos par darbu norādītais.

6. diagrammā atspoguļotie dati liecina, ka 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, ir samazinājies aizgādības tiesību pārtraukšanas skaits, kuros uz aizgādības tiesību pārtraukšanas brīdi ir skaidri konstatējams, ka pret bērnu vērsta vardarbība, taču ir palielinājies to personu skaits par kurām bāriņtiesa pārtraucot aizgādības tiesības, informējusi tiesībsargājošās iestādes. 2023. gadā bāriņtiesa, pārtraucot bērna aizgādības tiesības, tiesībsargājošās iestādes informējusi par 124 vecākiem, kuri bijuši vardarbīgi pret bērniem.

Aizgādības tiesību pārtraukšana, ja konstatēta vecāku vardarbība pret bērnu

6.diagramma

2.2. Vienpersoniska lēmuma par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem pieņemšana

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 23. panta pirmo daļu, ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, kā arī tad, ja bērna turpmākā atrašanās ģimenē var apdraudēt viņa veselību vai dzīvību, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem.

Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 23. panta otrajā prim daļā noteiktajam, bāriņtiesa pirms vienpersoniska lēmuma pieņemšanas par bērna šķiršanu no ģimenes primāri izvērtē iespējas novērst dzīvības un veselības apdraudējumu bērnam, paliekot ģimenē, un, ja to nav iespējams novērst ar līdzekļiem, kuri mazāk ierobežo bērna tiesības uzaugt ģimenē (pagaidu aizsardzība pret vardarbību, bērna nodošana citas personas, ar kuru bērnam ir emocionāla saikne, īslaicīgā aprūpē drošos apstākļos u.tml.), tā lemj par bērna šķiršanu no ģimenes. No minētā izriet, ka īpašos gadījumos, kad nepieciešama tūlītēja rīcība, lai novērstu būtisku bērna apdraudējumu, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks un bāriņtiesas locekļi ir tiesīgi pieņemt vienpersonisku lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem.

Centrs norāda, ka vienpersoniskais lēmums ir pagaidu risinājums, jo nākamo 15 dienu laikā koleģiāli, bāriņtiesas sēdē, bāriņtiesai pēc objektīvas un pilnīgas informācijas noskaidrošanas jāpieņem lēmums par aizgādības tiesību atjaunošanu vai neatjaunošanu.

2023. gadā turpinājusies tendence pieaugt bāriņtiesu vienpersonisko lēmumu skaitam aizgādības tiesību pārtraukšanai – pieņemti **440 vienpersoniskie** lēmumi par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem (sk. 7. diagrammu).

7.diagramma

2.3. Bāriņtiesas pieteikumi tiesai par pagaidu aizsardzību

Bāriņtiesas praksē ik gadu ir gadījumi, kad ģimenē redzama vardarbība, bet viens no vecākiem kādu objektīvu vai subjektīvu apsvērumu dēļ pats neiesniedz tiesai pieteikumu pagaidu aizsardzībai pret vardarbību. Lai aizsargātu bērnu intereses un tiesības, šādās situācijās bāriņtiesa iesniedz tiesai pieteikumu par pagaidu aizsardzības pret vardarbību piemērošanu.

2023. gadā bāriņtiesas, izmantojot Bāriņtiesu likuma 19.¹ pantā noteiktās tiesības bērna interesēs iesniegt tiesai pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, ja bērna vecāks vai aizbildnis objektīvu iemeslu dēļ nav iesniedzis tiesai šo pieteikumu, ir **tiesā vērsušās 17 reizes**. 2023. gadā bāriņtiesu pieteikumi tiesai iesniegti 3 gadījumos saistībā ar fizisku vardarbību, 3 gadījumos saistībā ar seksuālu vardarbību, 2 gadījumos saistībā ar psiholoģisku vardarbību, kā arī 9 gadījumos, kad konstatēta vairāku veidu vardarbība. 2023. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, būtiski, gandrīz divas reizes, pieaudzis pieteikumu skaits nodrošināt pagaidu aizsardzību pret vardarbību (sk. 8.diagrammu), kas iespējams norāda, ka sabiedrības tolerance pret vardarbību ģimenē samazinās, bet joprojām Latvija ir viena no Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurā vardarbība ģimenē ir īpaši izplatīta.²

² <https://www.lm.gov.lv/lv/vardarbibai-patik-klusums-nekluse>

8.diagramma

2.4. Pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana

Bērna atgriešana ģimenē un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana ir viens no galvenajiem mērķiem pēc lēmuma par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu pieņemšanas. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta piektajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa pēc tam, kad pieņemts lēmums par bērnu šķiršanu no ģimenes, nekavējoties informē par to pašvaldības sociālo dienestu vai pašvaldības deleģēto personu. Šajos gadījumos pašvaldības sociālais dienests kopā ar citām pašvaldības institūcijām, bērna vecākiem un bērna tiesību aizsardzības iestādēm izstrādā ģimenes atbalsta un palīdzības programmu. Minētā likuma 44. panta pirmā daļa paredz, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldība sniedz izglītojošu, sociālu un citu palīdzību bērna vecākiem, lai radītu apstākļus bērna aprūpes atjaunošanai ģimenē. Bāriņtiesu likuma 22. panta otrā daļa paredz, ka bāriņtiesa, pieņemot lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, rakstveidā informē viņu par pienākumu sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām un personām, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.

Tādējādi pašvaldības institūcijas veic darbības kompetences ietvaros, lai, sadarbojoties ar bērna vecākiem, pēc iespējas ātrāk novērstu aizgādības tiesību pārtraukšanas iemeslus un bērns varētu atgriezties vecāku aprūpē.

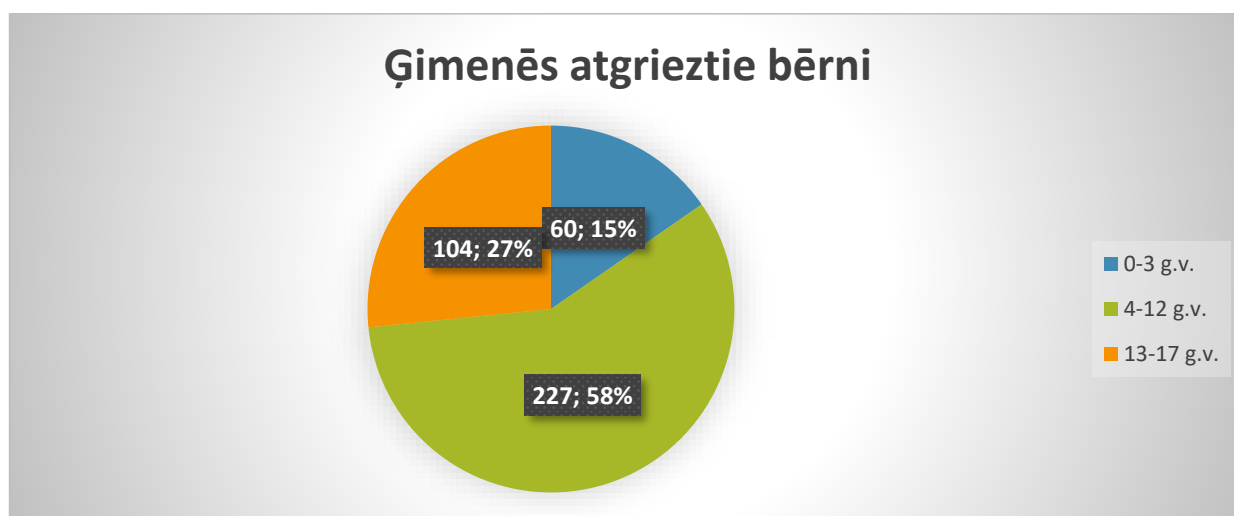
Bāriņtiesu pārskatos par darbu sniegtie dati liecina, ka 2023. gadā pārtrauktās aizgādības tiesības atjaunotas **258 personām** (sk. 9. diagrammu), 149 mātēm un 109 tēviem, vecāku aprūpē atgriezušies **391 bērni**. Analizējot saņemtos bāriņtiesu datus četru gadu periodā, novērojams, ka kopš 2020.gada, ik gadu, bija samazinājies, gan personu skaits, kurām tika atjaunotas pārtrauktās

aizgādības tiesības, gan bērnu skaits, kuri atgriezušies vecāku aprūpē, taču 2023. gadā ir novērojams abu iepriekšminēto rādītāju pieaugums.

9.diagramma

Visvairāk ģimenē atgriezušies bērni vecumā no 4 līdz 12 gadiem (58,06% no visiem bērniem, kuru vecākiem atjaunotas pārtrauktās bērnu aizgādības tiesības (sk. 10.diagrammu), kas skaidrojams ar to, ka tieši šī bērnu vecuma grupa visbiežāk tiek šķirta no bioloģiskās ģimenes.

10.diagramma

Analizējot saņemtos bāriņtiesu datus, novērojams, ka personu skaits, kurām izdevies novērst iemeslus par pamatu bērnu šķiršanai no ģimenes ir pieaudzis, taču ir pieaudzis arī vecāku skaits, kuriem 2023. gadā pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības. Līdz ar to procentuāli aizgādības tiesību atjaunošanā, salīdzinot ar 2022. gadu nav vērojamas lielas izmaiņas (2022. gadā 24,21% un 2023. gadā 25,7% vecākiem atjaunotas pārtrauktās bērnu aizgādības tiesības).

Kā arī jāņem vērā, ka pārskata gadā aizgādības tiesības var būt atjaunotas personām, kurām tās pārtrauktas iepriekšējā nevis pārskata, gadā, līdz ar to nav iespējams iegūt precīzus datus par to,

cik sekmīgs ir sociālais darbs ar ģimeni tieši pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas. Centra ieskatā minētais rādītājs ir būtisks, lai analizētu sociālā darba efektivitāti un vērtētu sociālo pakalpojumu attīstību ģimenēm, kurām pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, jo bērna vislabākajās interesēs ir pēc iespējas ātrāka atgriešanās vecāka aprūpē. Vienlaikus šī situācija var liecināt par to, ka bērns no ģimenes šķirts situācijās, kad ģimenes problēmas ir tik ilgstošas un kompleksas, ka to atrisināšana gada ietvaros nav iespējama.

2.5. Aizgādības tiesību atņemšana vai atjaunošana vecākiem ar tiesas spriedumu

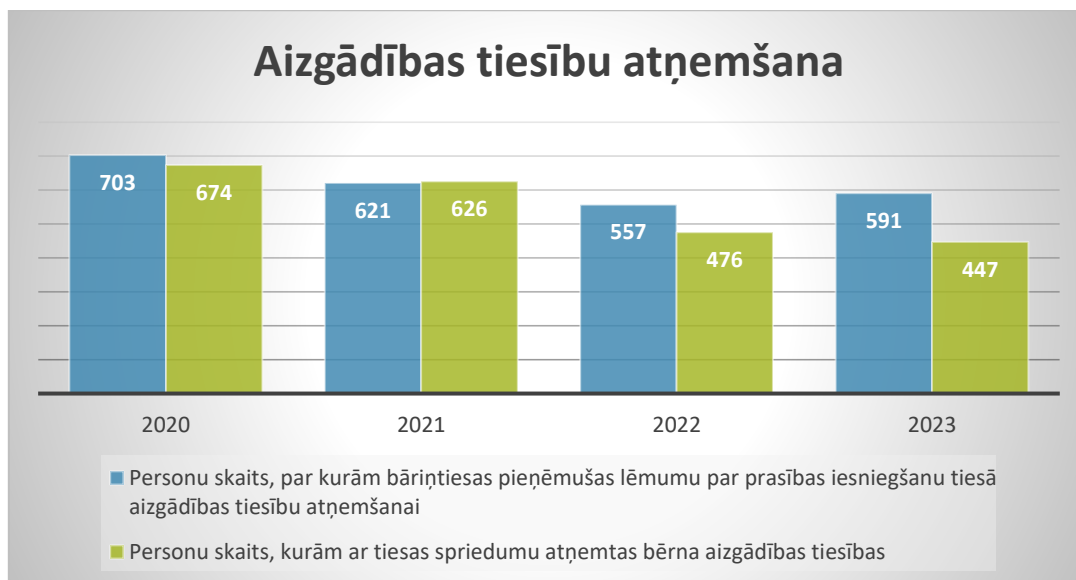
Aizgādības tiesību atņemšanu vienam vai abiem vecākiem kā galējo līdzekli piemēro tiesa. Civillikuma normas paredz, ka vecākam aizgādības tiesības ar tiesas spriedumu var atņemt divos gadījumos:

- 1) viņa vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ) ir apdraudēta veselība vai dzīvība;
- 2) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību, un tas var apdraudēt bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību.

Civillikuma 203. pantā noteikts, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ.

Vienlaikus bāriņtiesai ir tiesības lemt par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms minētā termiņa iestāšanās, ja tas ir bērna interesēs. Tie var būt atsevišķi gadījumi, kad bāriņtiesai ir pamatota informācija, kas liecina, ka vecāki neveicina pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu (neiesaistās savu problēmu risināšanā, neizrāda interesi par bērnu, ir atteikušies no sadarbības ar sociālo dienestu utt.). Tāpat bāriņtiesa ir tiesīga izvērtēt nepieciešamību, negaidot likumā noteikto termiņu, iesniegt prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu vecākiem gadījumos, kad tikusi konstatēta īpaši cietsirdīga izturēšanās, smaga vardarbība, ļaunprātīga rīcība vai nolaidība.

Kopumā vērojams, ka personu skaits, par kurām bāriņtiesas lēmušas sniegt tiesā prasību aizgādības tiesību atņemšanai, pēc vairāku gadu samazinājuma, atkal ir palielinājies. 2023. gadā attiecībā uz **591** personām bāriņtiesas pieņēmušas lēmumus par prasības sniegšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu. Vienlaikus novērojams, ka turpinās to personu skaita samazinājums, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas bērna aizgādības tiesības, (sk. 11. diagrammu).

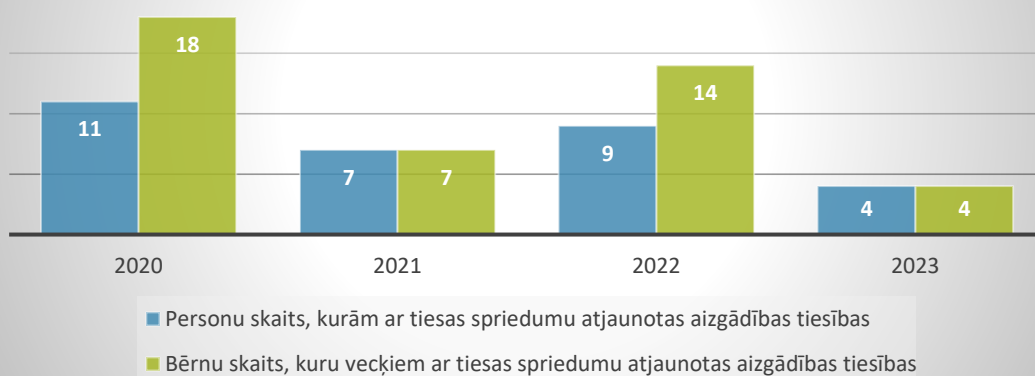
11.diagramma

2023. gadā tiesa lēmusi par aizgādības tiesību atņemšanu **447 personām** (184 mātēm un 263 tēviem) attiecībā uz **594 bērniem**. Arī pēdējo divu gadu periodā bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka lielāko daļu vecāku ierosinātā lieta tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu nav motivējusi uzsākt sadarbību ar pašvaldības sociālo dienestu, lai rastu iespēju bērniem atgriezties ģimenē (2023. gadā 75,63%, un 2022. gadā 85,46% personām, no personu skaita par kurām bāriņtiesas ir pieņēmušas lēmumu par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, ar tiesas spriedumu ir atņemtas bērna aizgādības tiesības).

Atbilstoši Civilprocesa likuma 244.² pantā noteiktajam prasību lietās, kas izriet no aizgādības tiesībām, var celt bērna vecāki, aizbildņi, bāriņtiesa vai prokurors. Līdz ar to gadījumā, ja vecāks uzskata, ka ir zuduši iemesli, kuru dēļ viņam tika atņemtas bērna aizgādības tiesības, viņam ir tiesības vērsties tiesā ar attiecīgu prasības pieteikumu aizgādības tiesību atjaunošanai. Savukārt situācijās, kad bāriņtiesa uzskata, ka bērna interesēs būtu aizgādības tiesību atjaunošana vecākam, arī bāriņtiesa, pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 16. pantā paredzētajām bāriņtiesas tiesībām, var iesniegt tiesā prasības pieteikumus un pieteikumus bērna interesēs.

2023. gadā bāriņtiesas pieņēmušas tikai 1 lēmumu par prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atjaunošanai attiecībā uz vecākiem bērnu atņemto aizgādības tiesību atjaunošanu. Savukārt tiesa **atņemtās aizgādības tiesības atjaunojusi 4 personām** (sk. 12.diagrammu) – 4 bērnu mātēm, vecāka aprūpē nododot **4 bērnus** (2 bērni vecumā no 4 līdz 12 gadiem, 2 bērni vecumā no 13 līdz 17 gadiem). 12. diagrammā redzams, ka, 2020. gadā un 2022. gadā novērojams rādītāja pieaugums, bet 2021. gadā un 2023.gadā vecāku, kuriem atjaunotas atņemtās aizgādības tiesības, skaits samazinājies.

Atņemto aizgādības tiesību atjaunošana ar tiesas spriedumu

12.diagramma

3. Pārskats par bērnu ārpusģimenes aprūpi

3.1. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits

Ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Vienlaikus atzīstams, ka ir gadījumi, kad bērna labāko interešu nodrošināšanai bērns ir šķirams no ģimenes. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta pirmo daļu, bērnu var šķirt no ģimenes, ja:

- bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ;
- bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas;
- bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 20. panta 1. un 2. punkts nosaka, ka bērnam, kuram īslaicīgi vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kuru viņa paša interesēs nedrīkst atstāt ģimenē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību. Dalībvalstis saskaņā ar saviem tiesību aktiem nodrošina šādam bērnam alternatīvu aprūpi.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4. panta ceturtajā daļā noteikts, ka bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē — audžuģimenē, pie aizbildņa, un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Vadoties no normatīvajos aktos noteiktā regulējuma, bāriņtiesa var lemt par bērna ārpusģimenes aprūpi, ja:

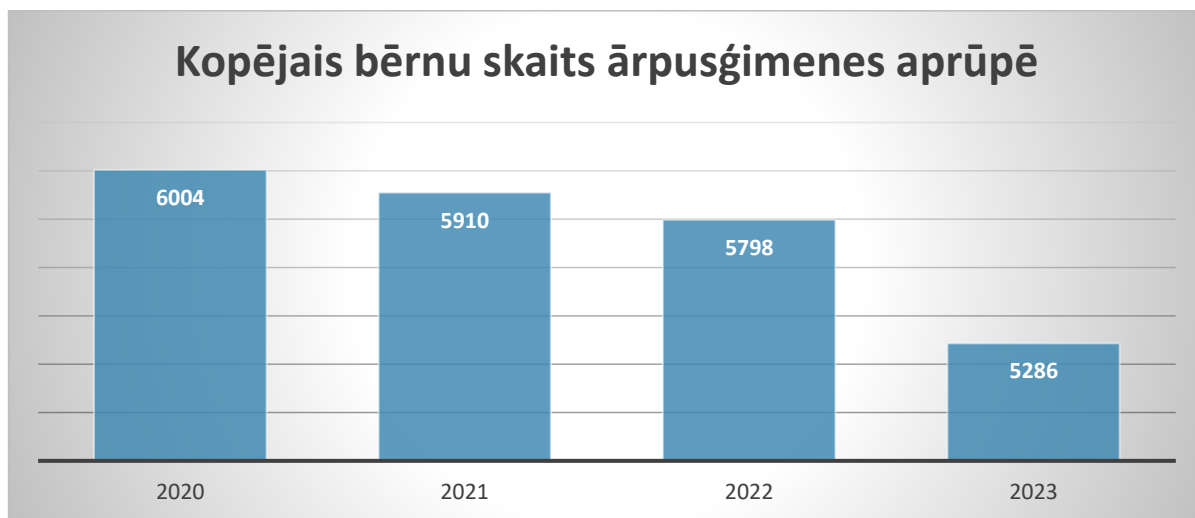
- Bērna vecāki ir miruši vai izsludināti par mirušiem;
- Bērna vecākiem pārtrauktas vai atņemtas bērna aizgādības tiesības;
- Konstatētas būtiskas domstarpības bērna un vecāku attiecībās;
- Bērna vecāki pazuduši un izsludināti meklēšanā;
- Bērna vecāki slimības dēļ nespēj pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu;
- Bērna vecāki ir nepilngadīgi.

Bērna ārpusģimenes aprūpe var tikt nodrošināta arī citos gadījumos, ja tas nepieciešams bērna labāko interešu nodrošināšanai.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta ceturtajā daļā paredzēts, ka ārpusģimenes aprūpes laikā tiek veikti nepieciešamie pasākumi bērna un vecāku atkalapvienošanās nodrošināšanai. Savukārt šī likuma 42. panta pirmajā daļā noteikts, ka ārpusģimenes aprūpi izbeidz, kad bērna vecāku ģimenē tiek nodrošināti labvēlīgi apstākļi bērna attīstībai vai arī viņš ir sasniedzis 18 gadu vecumu.

Statistikas dati liecina, ka 2023.gadā ievērojami samazinājies ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits un turpinās tendence samazināties ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitam visu 4 gadu pārskata periodā (sk. 13. diagrammu). 2020. gadā ārpusģimenes aprūpes pakalpojums bija nepieciešams 6004 bērniem (1,6% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem³). 2021. gadā ārpusģimenes aprūpē atradās 5910 bērni (1,59% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem⁴). 2022. gadā ārpusģimenes aprūpē bija 5798 bērni (1,52% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem⁵). 2023. gadā ārpusģimenes aprūpē bija 5286 bērni (1,41% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem⁶). Vienlaikus, kā redzams procentuālajā aprēķinā pret kopējo bērnu skaitu Latvijā, izmaiņas ir nelielas.

2023. gadā ārpusģimenes aprūpē nodoto bērnu skaita ievērojams samazinājums, iespējams, saistāms ar bāriņtiesu informācijas sistēmas BARIS sasaisti ar oficiālās statistikas veidlapas aizpildi, kas izslēdz iespēju statistikā atspoguļot vienu un to pašu bērnu vairākās pašvaldībās (piemēram, pārraudzības lietās), kā arī, vispārējs samazinājums, saistāms ar kopējo iedzīvotāju skaita samazinājumu valstī. Ikgadēji no vecākiem šķirto un ārpusģimenes aprūpe nodoto bērnu skaitā nav vērojams šāds samazinājums, tādēļ Latvijā joprojām jāturpina ieviest un attīstīt dažādas vecākus izglītojošas un apmācošas programmas par pilnvērtīgu bērnu audzināšanu un aprūpi, lai realizētu preventīvus pasākumus, sniedzot vecākiem savlaicīgu atbalstu bērnu audzināšanā.

13.diagramma

³ PMLP iedzīvotāju reģistra dati, 01.01.2021. Latvijā reģistrēti 373836 bērni
<https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/2899/download?attachment>

⁴ PMLP iedzīvotāju reģistra dati, 01.01.2022. Latvijā reģistrēti 371516 bērni
<https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/9227/download?attachment>

⁵ PMLP iedzīvotāju reģistra dati, 01.01.2023. Latvijā reģistrēti 379906 bērni
<https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/9732/download?attachment>

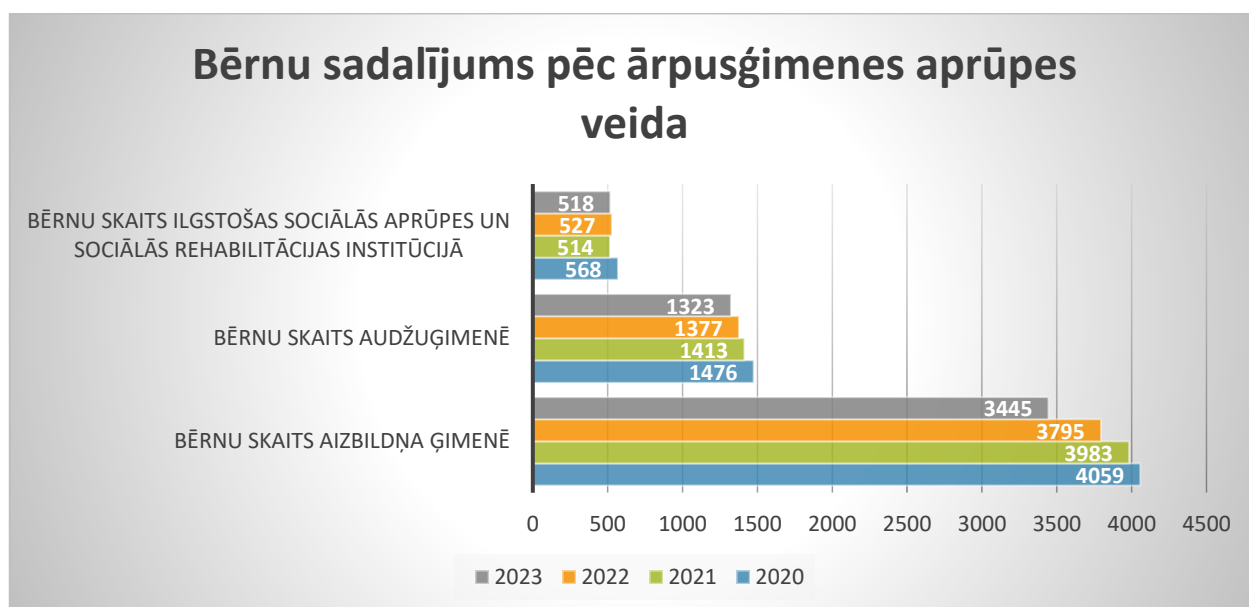
⁶ PMLP iedzīvotāju reģistra dati, 01.01.2024. Latvijā reģistrēti 374666 bērni
<https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/11019/download?attachment>

3.2. Ārpusģimenes aprūpes veidi

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta trešajā daļā noteikts, ka, šķirot bērnu no ģimenes, viņam primāri tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam.

Visbiežāk bērnu ārpusģimenes aprūpe tiek nodrošināta pie aizbildņiem – **3445** bērni jeb 65,17% no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem atrodas aizbildnībā. **1323** (25,03 %) bērnu aprūpe nodrošināta audžuģimenē, savukārt **518** bērnu (9,8%) aprūpe un audzināšana tiek īstenota ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās (sk. 14. diagrammu). Tādējādi ģimeniskai videi pietuvināta ārpusģimenes aprūpe uz 2023. gada 31. decembri tika nodrošināta **90,2%** ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu.

Vērtējot situāciju attiecībā uz bērnu ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu ģimeniskā vidē, secināms, ka neskatoties uz skaitlisko samazinājumu, kas saistīts ar kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita samazinājumu, tomēr procentuāli nedaudz ir palielinājies audžuģimenē ievietoto bērnu skaits (2022. gadā 25,03% un 2023. gadā 25,5% no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem) un nedaudz samazinājies bērnu skaits, kuriem aprūpe tiek nodrošināta pie aizbildņiem (2022. gadā 65,5% un 2023. gadā 65,17% no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem). Kā arī 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, nedaudz arī ir pieaudzis ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās ievietoto bērnu skaits (2022. gadā 9% un 2023. gadā 9,8% no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem).

14.diagramma

Bāriņtiesu sniegtie dati liecina, ka joprojām nav vērojama pozitīva tendence iespējami īsākā laika posmā atrast ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās ievietotajiem bērniem alternatīvu ārpusģimenes aprūpes formu. **85,33%** no institūcijās ievietotajiem bērniem tur uzturas ilgāk par 6 mēnešiem (sk. 1. tabulu). Lielākais ilgstoši institūcijā ievietoto bērnu īpatsvars ir vecumposmā no 13 līdz 17 gadiem.

Bērnu skaits institūcijā 2023. gada 31. decembrī	Bērnu skaits, kuri institūcijā uz pārskata iesniegšanas brīdī 31.12.2023. uzturējušies ne ilgāk kā 3 mēnešus	Bērnu skaits, kuri institūcijā uzturas no 3 līdz 6 mēnešiem	Bērnu skaits, kuri institūcijā uzturas ilgāk par 6 mēnešiem
518	29 bērni⁷	47 bērni, no kuriem: 4-12 g.v. – 16 bērni 13-17 g.v.- 31 bērns	442 bērni, no kuriem: 0-3 g.v. – 5 bērni 4-12 g.v. – 183 bērni 13-17 g.v.- 254 bērni

1.tabula

3.3. Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31. panta pirmajā daļā noteiktajam, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija. Civillikuma 162. pantā noteikts, ka nepilngadīga bērna adopcija ir atļauta, ja tā ir bērna interesēs.

Par adoptējamiem bērniem uzskatāmi tie, kuru vecāki miruši, kuru vecākiem ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības vai arī vecāki devuši piekrišanu bērna adopcijai.

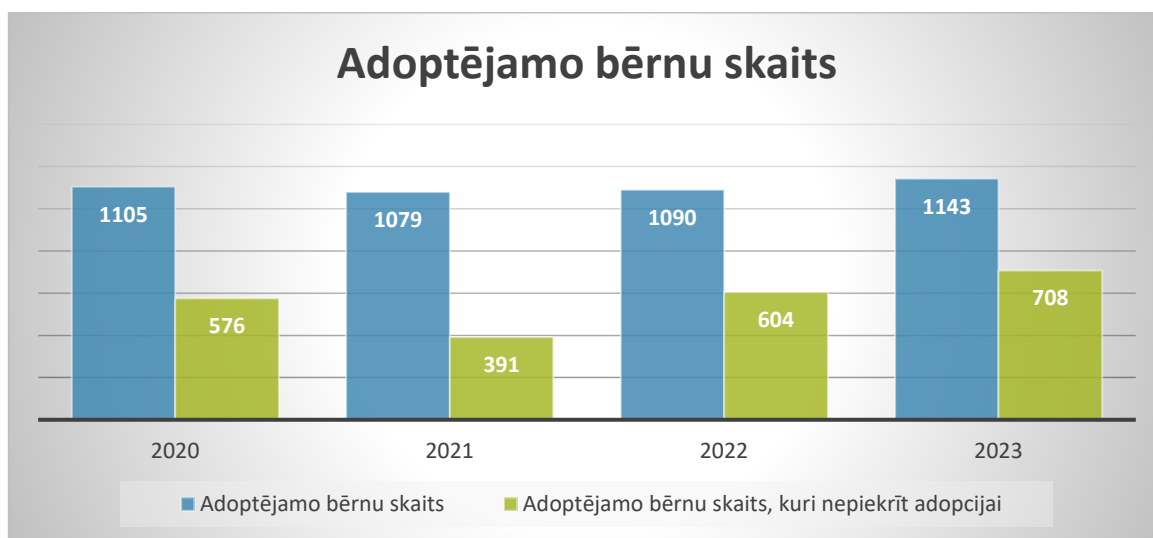
Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 “Adopcijas kārtība” (turpmāk – Adopcijas kārtība) 11. punkts nosaka, ja bērns atrodas aizbildnībā, bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro aizbildņa viedokli par bērna adopciju aizbildņa ģimenē vai citā ģimenē. Minēto noteikumu 15. punkts paredz, ka gadījumā, ja bērns atrodas audžuģimenē vai specializētā audžuģimenē (turpmāk – audžuģimene), bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ievietošanu audžuģimenē, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro, vai audžuģimene vēlas adoptēt audžuģimenē esošo bērnu, un, ja audžuģimene nav izteikusi vēlmi viņu adoptēt, nosūta bērna uzskaites lapu Labklājības ministrijai.

⁷ Bāriņtiesu pārskati par darbu nesniedz datus par vecuma un dzimuma sadalījumu šajā pozīcijā;

Lemjot par adopciju tiek noskaidrots arī bērna viedoklis. Saskaņā ar Adopcijas kārtības 7. punktu 12 gadus sasnieguša bērna viedokli noformē atbilstoši Adopcijas kārtības pielikumam. Savukārt, ja adoptējamais bērns ir jaunāks par 12 gadiem, bāriņtiesa viņa atrašanās vietā veic pārrunas ar adoptējamo bērnu, noskaidro viņa viedokli, kā arī noformē sarunas protokolu.

Pēc bāriņtiesu sniegtās informācijas 2023. gada 31. decembrī ārpusģimenes aprūpē atradās **1143** adoptējami bērni, no kuriem **708 bērni**, t.i. gandrīz 62%, pauduši viedokli, ka nepiekrīt adopcijai vispār, bet **68 bērni** nav devuši piekrišanu potenciālai adopcijai uz ārvalstīm.

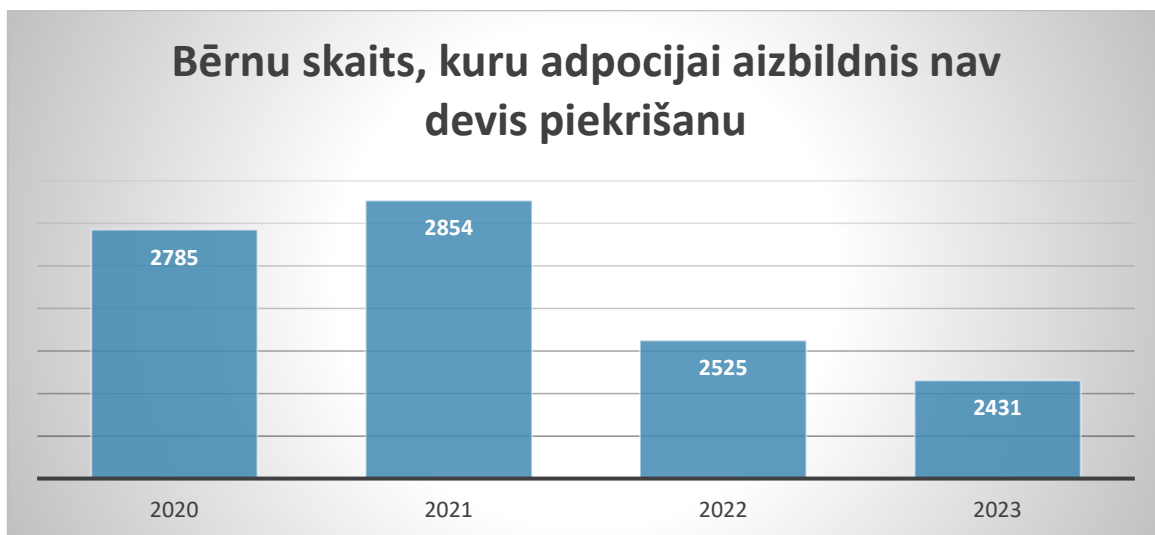
Bāriņtiesu sniegtie dati liecina, ka neskatoties uz samazinājumu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitā, adoptējamo bērnu skaits ir pieaudzis (sk. 15. diagrammu). Kā arī 2023. gadā ir palielinājies bērnu skaits, kuri nepiekrīt adopcijai (2022. gadā 55,14% un 2023. gadā 61,94% no adoptējamo bērnu skaita).

15.diagramma

Visvairāk adoptējamo bērnu ir vecumā no 4 līdz 12 gadiem – 545 bērnu jeb 47,68% no visiem bērniem un vecumā no 13 līdz 17 gadiem – 558 bērni jeb 48,82%. 2023. gada 31. decembrī adoptējami bija 40 bērni (3,5%) vecumā līdz 3 gadiem.

16. diagrammā atspoguļoti dati par adoptējamiem bērniem, kuri ir adoptējami, bet kuru aizbildnis nav devis piekrišanu bērna adopcijai citā ģimenē. 2023. gadā šis skaits ir samazinājies, vienlaikus ņemams vērā, ka katru gadu samazinās aizbildnībā esošo bērnu skaita, un, ka procentuāli, salīdzinot ar 2022. gadu ir vērojams pieaugums bērnu skaitā, kuru adopcijai aizbildnis nav devis piekrišanu (2022. gadā 66,53% un 2023. gadā 70,57% no kopējā aizbildnībā esošo bērnu skaita).

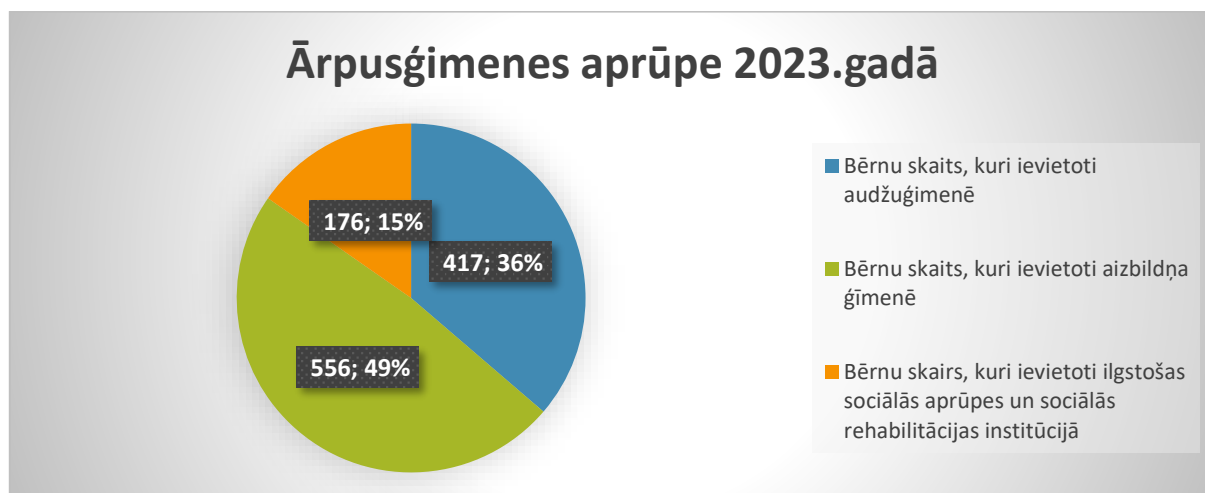

16.diagramma

3.4. Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā

2023. gadā, pamatojoties uz bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem, ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta **1149** bērniem. Tie ir gan tie bērni, kuri pirmreizēji nodoti ārpusģimenes aprūpē, gan bērni, kuriem pārskata gadā mainīts ārpusģimenes pakalpojuma nodrošinātājs (piemēram, bērnam, kurš iepriekšējā gadā ticis ievietots ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā, pārskata gadā nodibināta aizbildnība).

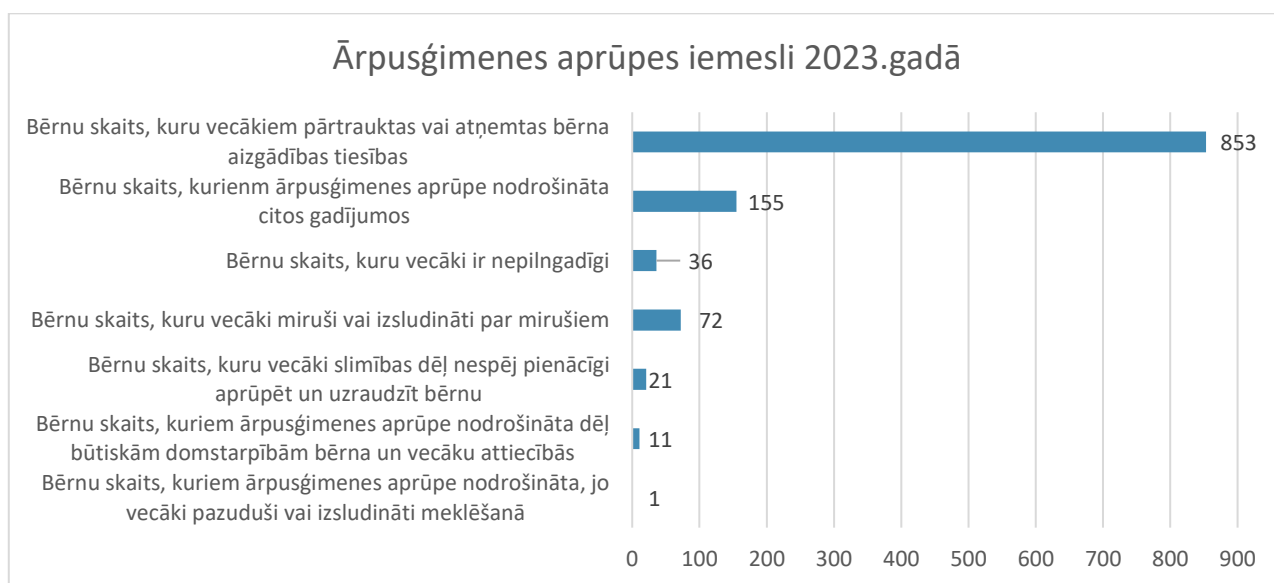
Visvairāk bērnu – **556** – nodoti aizbildņu ģimenēs – 48,39% no visiem bērniem. Pārskata gadā audžuģimenē ievietoti **417** bērni jeb 36,29% no visiem pārskata gadā ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem. Ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā ievietoti **176** bērni (15,32%) (sk. 17. diagrammu).

17.diagramma

Bāriņtiesu pārskati par darbu satur informāciju par galvenajiem iemesliem bērnu ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanai. Šīs informācijas apkopojums atspoguļots 18. diagrammā.

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka galvenais iemesls lēmuma par ārpusģimenes aprūpi bērnam pieņemšanai nemainīgi ir aizgādības tiesību pārtraukšana vai atņemšana vecākiem. 2023. gadā tas bija iemesls **853** bērnu (74,24%) ārpusģimenes aprūpei. Bērna vecāku nāve vai vecāku izsludināšana par mirušiem ir bijis iemesls ārpusģimenes aprūpei 6,27% gadījumu (**72** bērniem). **36** bērniem (attiecīgi 3,13% no visiem bērniem) vecāki ir bijuši nepilngadīgi, tādēļ, lai nodrošinātu nepieciešamo likumisko pārstāvību, bērniem nodibināta ārpusģimenes aprūpe. 1,83% gadījumos (**21** bērniem) bijusi nepieciešamība ar ārpusģimenes aprūpi nodrošināt bērnu tiesību un interešu aizsardzību tādēļ, ka vecāki slimības dēļ nespēja pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu. **11** bērniem (0,96%) ārpusģimenes aprūpes iemesls ir bijušas būtiskas domstarpības bērna un vecāka attiecībās. Savukārt **1** bērns nonācis ārpusģimenes aprūpē, jo viņa vecāki pazuduši, vai izsludināti par pazudušiem. **155** bērniem (13,49%) ārpusģimenes aprūpe nodrošināta citos gadījumos, kas bāriņtiesu pārskatu par darbu veidlapās netiek atspoguļoti detalizētāk, bet visbiežāk tas nozīmē, ka bērnam pārskata gadā mainīts ārpusģimenes aprūpes sniedzējs.

18.diagramma

3.5. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar vecākiem un citām personām pārskata gadā

Būtiska iespēja veicināt ārpusģimenes aprūpē esoša bērna atgriešanos bioloģiskajā ģimenē ir atļauja bērnam uzturēties pie vecākiem, radniekiem vai citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku dzīvojis nedalītā saimniecībā.

Saskaņā ar Civillikuma 181. pantu, bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība). Savukārt katram vecākam ir pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Šis noteikums piemērojams arī tad, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar abiem vecākiem. Atbilstoši normatīvajiem aktiem, bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus arī ar brāļiem, māsām un vecvecākiem, kā arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna interesēm.

19. diagrammā atspoguļotie dati liecina, ka kopš 2020. gada bērnu skaits, kuri ar bāriņtiesas lēmumu noteiktu laiku uzturas pie vecākiem, radniekiem vai citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku dzīvojis nedalītā saimniecībā, bija palielinājies, bet 2023. gadā samazinājies (sk. 19. diagrammu). 2022. gadā 22,3% no visiem bērniem, par kuriem pieņemts lēmums par ārpusģimenes aprūpi un attiecīgi 2023. gadā 19,6% ārpusģimenes aprūpē esošie bērni.

2023. gadā bāriņtiesa attiecīgu lēmumu bija pieņēmusi par **225 bērniem**, no kuriem 174 bērni uzturējās pie vecākiem, 48 bērni pie citiem radniekiem un 3 bērni pie citām personām, ar kurām bērns dzīvojis nedalītā saimniecībā.

19. diagramma

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33. pantā noteikts, ka bērnam, kas nodots aizbildnībā vai audžuģimenē vai ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī ar brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, izņemot gadījumus, kad tas:

- 1) kaitē bērna veselībai, attīstībai un drošībai;
- 2) rada draudus aizbildņiem, audžuģimenēm, bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem vai citiem bērniem.

Gadījumos, kad tiek konstatēti apstākļi, kas ir par pamatu, lai liegtu ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam satikties ar vecākiem vai tuviem radniekiem vai personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, bāriņtiesa, saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 39. panta trešo daļu, pieņem attiecīgu lēmumu.

20. diagrammā atspoguļotie dati liecina, ka kopš 2020. gada lēmumu par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu ar ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu skaits bija samazinājies. Taču 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu personu skaits ir palielinājies vairāk kā divas reizes un 2023. gadā bāriņtiesas **16 personām** liegušas personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ar ārpusģimenes aprūpē nodotu bērnu.

Centrs skaidro, ka īpaša vērība vēršama gadījumiem, kad pastāv bažas par bērna drošību, saistībā ar iepriekš pret bērnu vērstu vardarbību. Īpaši, ja tas ir bijis iemesls bērna šķiršanai no ģimenes. Šādos gadījumos, izvērtējot visu lietas apstākļus un bērna labākās intereses, vērtējams jautājums par lēmuma pieņemšanu saskarsmes ierobežošanai, tādējādi mazinot risku atkārtotai traumatizācijai bērnam.⁸

20.diagramma

⁸ Rokasgrāmata bāriņtiesām 3. sējums, 2.5.1.3. sadaļa “Bāriņtiesas kompetence saskarsmes ierobežošanā”;

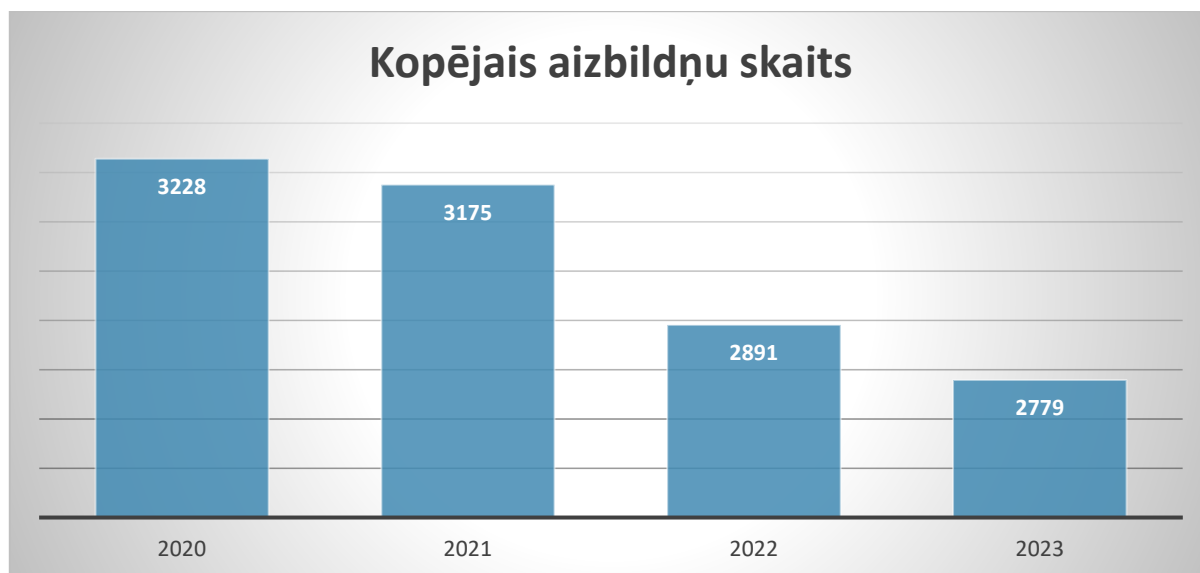
4. Pārskats par aizbildnības lietām

Civillikuma 222. pants paredz, ka bez vecāku aizgādības palikušam bērnam iecelams aizbildnis. Aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis, kura pienākums ir primāri nodrošināt bērna tiesību un interešu aizsardzību. Aizbildnis aizvieto savam aizbilstamajam vecākus, atbalsta bērnu, sevišķi gādā par viņa audzināšanu, kā arī pārstāv bērna personiskās un mantiskās intereses. Civillikuma 316. pants paredz, ka katras aizbildnības pārvaldībai iecelams viens aizbildnis. Sevišķi grūtās un sarežģītās aizbildnības lietās var iecelt arī vairākus aizbildņus, tomēr ne vairāk par trijiem.

Atbilstoši Civillikuma un Bāriņtiesu likuma normām, kas regulē aizbildņa iecelšanas kārtību, bāriņtiesas pienākums ir pārlicināties, vai par aizbildni iecelamajai personai ir aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības.

Aizbildnība ir galvenais ārpusģimenes aprūpes veids un aizbildņu ģimenēs tiek nodrošināta aprūpe 65,17% no visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem. 2023. gada 31. decembrī valstī bija **2779 aizbildņi**. Aizbildņu skaits ik gadu samazinās (sk. 21. diagrammu) proporcionāli tam, ka ik gadu samazinās arī ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits kopumā un attiecīgi arī aizbildnībā nodoto bērnu skaits. Četru gadu pārskata periodā 65-68% no visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem ārpusģimenes aprūpes veids bija aizbildnība.

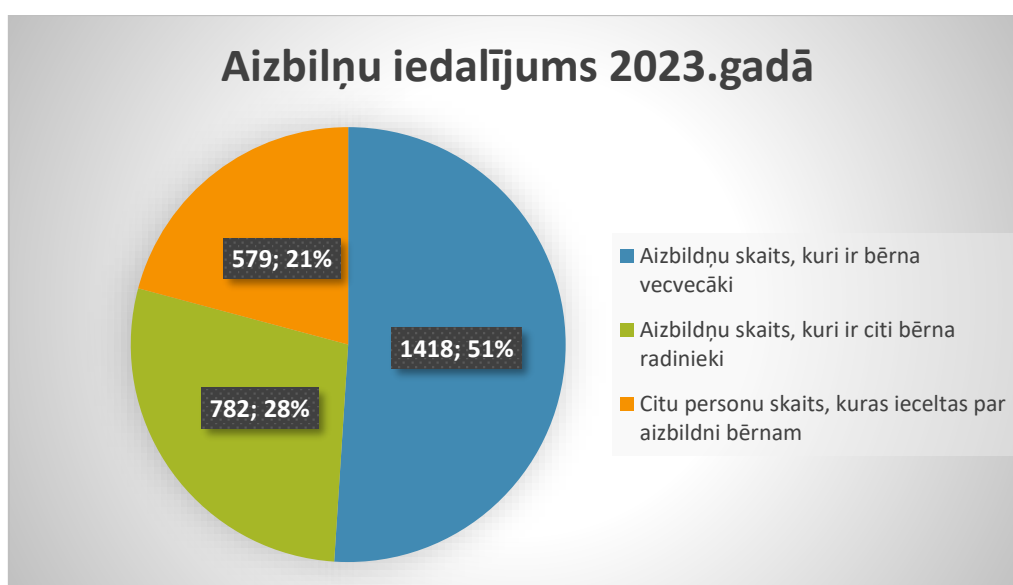
Aizbildnis par aizbildnībā esošu bērnu ir atbildīgs līdz bērnam ir iespējams atgriezties savā bioloģiskajā ģimenē, līdz adopcijai vai līdz bērna 18 gadiem.

21.diagramma

4.1. Aizbildņu un aizbildnībā esošo bērnu skaits pārskata gadā

Saskaņā ar Civillikuma normām aizbildnība pār nepilngadīgajiem piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem, bet tam ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka galvenokārt bērna aizbildņa pienākumus uzņemas bērna radnieki. Uz 2023. gada 31. decembri **2200** aizbildņi bija bērna radnieki (79% no visiem aizbildņiem), galvenokārt vecvecāki. Savukārt **21%** jeb **579** aizbildņi ir citas personas, kas nav bērna radnieki, bet kurus par piemērotiem aizbildņa pienākumu pildīšanai un iecelšanai par aizbildni konkrētam bērnam ir atzinušas bāriņtiesas (sk. 22. diagrammu).

22.diagramma

2023. gadā par aizbildni bērnam ieceltas **398** personas, aizbildnībā nodoti **519** bērni, kam aizbildnība nodibināta pirmreizēji. 2023. gadā par aizbildņiem ieceltas 312 sievietes un 86 vīrieši, no tiem 154 sievietes un 17 vīrieši ir bērna vecvecāki, 99 sievietes un 37 vīrieši ir citi bērna radnieki, bet 59 sievietes un 32 vīrietis ir personas, kas nav bērna radnieki.

4.2. Aizbildnības izbeigšana pārskata gadā

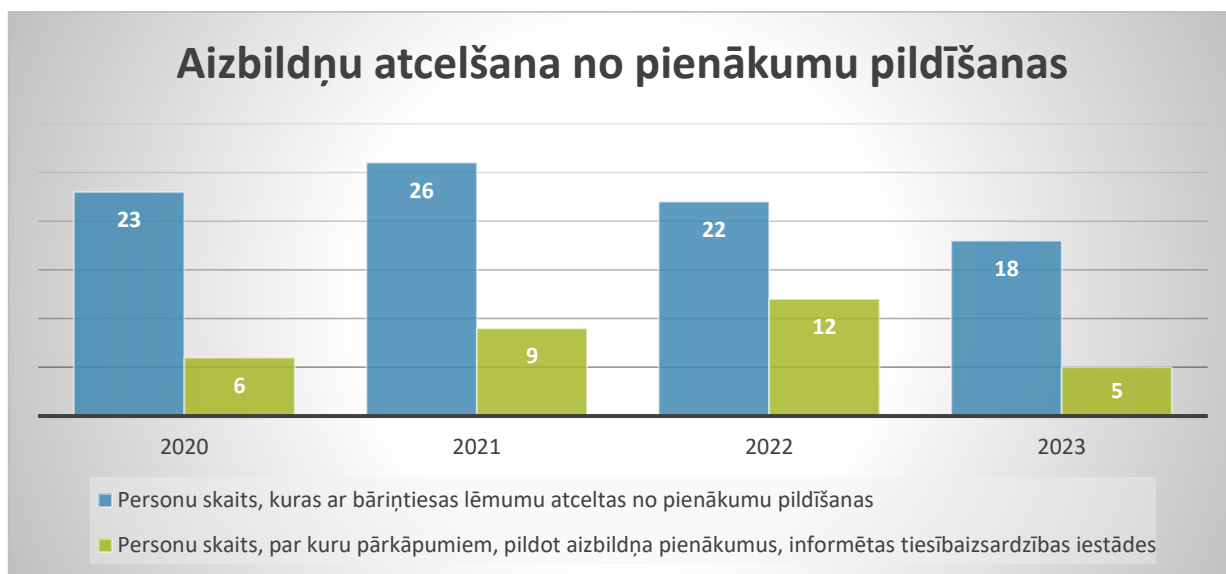
Civillikuma 341. pantā noteikts, ka aizbildnība izbeidzas aizbildnim:

- 1) ar viņa nāvi;
- 2) ja viņu ar bāriņtiesas lēmumu atlaiž no aizbildņa pienākumu pildīšanas sakarā ar nespēju pamatotu iemeslu dēļ pildīt aizbildņa pienākumus;
- 3) ja viņu atceļ no aizbildņa pienākumu pildīšanas;

4) aizbildnības, kas nodibinātas ar zināmiem nosacījumiem vai uz noteiktu laiku, – iestājoties šiem nosacījumiem vai notekot noteiktajam laikam.

2023. gadā **aizbildnība izbeigta 712 bērnam**, jo zuduši aizbildnības nodibināšanas iemesli, un aizbildnis ar bāriņtiesas lēmumu atlaists vai atcelts no aizbildņa pienākumu pildīšanas. No aizbildņa pienākumu pildīšanas, Civillikumā paredzētajos gadījumos vai ja izbeigušies Bāriņtiesu likumā noteiktie aizbildnības nodibināšanas iemesli, atlaistas **625 personas**.

Bāriņtiesu sniegtā informācija par darbu atspoguļo arī situācijas, kad aizbildnība bērnam tiek pārtraukta, kad konstatēti pārkāpumi aizbildņa darbībā. Tās ir situācijas, kad bāriņtiesa, atbilstoši Bāriņtiesu likuma 32. panta pirmās daļas 3. punktā noteiktajam, lēmusi par aizbildņa **atcelšanu**, ja bāriņtiesa konstatējusi pārkāpumus aizbildņa rīcībā vai bērna interesēm neizdevīgu aizbildņa darbību. 23. diagrammā redzams, ka 2023. gadā no pienākumu pildīšanas **atcelti 18 aizbildņi** (7 vecvecāki, 6 citi radnieki, 5 citas personas) un par **5 aizbildņiem** bāriņtiesas sniegušas **informāciju tiesībsargājošajām iestādēm**. Lai gan 2023. gadā ir samazinājies gan personu skaits par kurām bāriņtiesa konstatējusi pārkāpumus aizbildņa rīcībā vai bērna interesēm neizdevīgu aizbildņa darbību, gan to personu skaits par kurām bāriņtiesas sniegušas informāciju tiesībsargājošām iestādēm, tomēr pārskatu dati četrus gadu periodā tomēr iezīmē negatīvu tendenci par bērnu tiesību pārkāpumiem arī aizbildņu rīcībā.

23.diagramma

Iemesli, kādēļ bērniem 2023. gadā izbeigta aprūpe aizbildņa ģimenē, atainoti 2. tabulā. Vairāk kā puse lēmumi par aizbildnības izbeigšanu pieņemti bērnam sasniedzot pilngadību – šādi lēmumi pieņemti attiecībā uz **445** bērniem. **112** bērni 2023. gadā atgriezās vecāku ģimenēs pēc pārtraukto vai atņemto aizgādības tiesību atjaunošanas vecākiem.

Analizējot datus secināms, ka ievērojamam skaitam bērnu aizbildnība tiek izbeigta, jo tiek mainīts ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzējs (90 bērniem), jeb 2023. gadā **28** bērni no aizbildņa ģimenes tikuši ievietoti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā. **41** bērnam mainīts aizbildnis, savukārt **21** bērns no aizbildņa ģimenes ievietots audžuģimenē. Centrs akcentē, ka, risinot jautājumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, bāriņtiesas darbībām, galvenokārt, jābūt vērstām uz bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un tām maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida nodrošināšanu, lai mazinātu atkārtotas bērna traumatizācijas iespējamību.

Vecāku aprūpē, vecākiem sasniedzot pilngadību, nodoti **30** bērni, savukārt **29** bērni no aizbildņu ģimenes adoptēti. 2023. gadā **5** bērni atgriezušies vecāku aprūpē pēc tam, kad uzlabojies vecāku veselības stāvoklis un **1** bērns ir atgriezies vecāku aprūpē pēc būtisku domstarpību atrisināšanas.

Aizbildnības izbeigšanas iemesli 2023. gadā	
Bērns adoptēts	29
Bērna vecākiem atjaunotas pārtrauktās vai atņemtās aizgādības tiesības	112
Bērns nodots audžuģimenē	21
Bērns nodots aizbildnībā pie cita aizbildņa	41
Bērns ievietota ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā	28
Bērna vecāks sasniedzis pilngadību	30
Uzlabojies bērna vecāku veselības stāvoklis	5
vecāku aprūpē nodoto bērnu skaits pēc būtisku domstarpību atrisināšanas	1
Bērns sasniedzis pilngadību	445

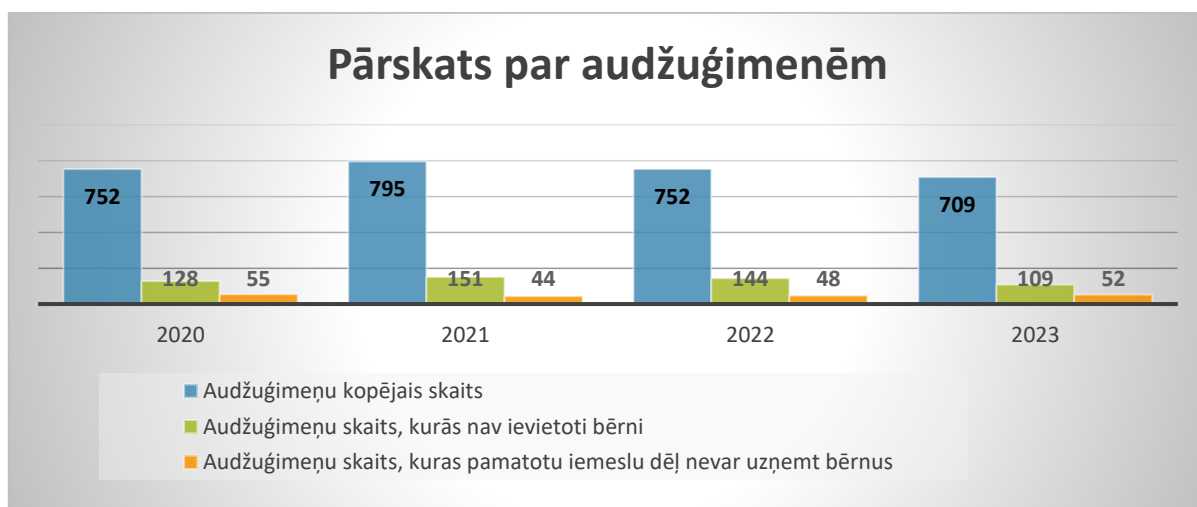
2.tabula

5. Pārskats par audžuģimeņu lietām

Bērnu tiesību aizsardzības likumā ietvertā audžuģimenes definīcija paredz, ka audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē.

Audžuģimene nodrošina ārpusģimenes aprūpi bērnam bārenim vai bez vecāku gādības palikušam bērnam ģimeniski pietuvinātā vidē. Audžuģimenes kā ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzēja prioritāte noteikta Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kur 27. panta trešā daļa paredz, ka, šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa, audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē. Bērnam primāri tiek nodrošināta iespēja augt pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Bāriņtiesu sniegtā informācija par audžuģimenēm liecina, ka audžuģimeņu skaits Latvijā 2023. gadā ir samazinājies (sk. 24. diagrammu). 2023. gadā valstī bija **709 audžuģimenes**, iezīmējot būtisku audžuģimeņu skaita samazinājumu pēdējo četru gadu laikā. Nedaudz samazinājies arī to audžuģimeņu skaits, kurās nav ievietoti bērni, taču palielinājies to audžuģimeņu skaits, kuras bērnus uzņemt nevar pamatotu iemeslu dēļ, par ko rakstiski informēta bāriņtiesa. Iepriekšējos pārskatā ietvertajos gados audžuģimenes, kurās nav ievietoti bērni bija no 17%-19% no kopējā audžuģimeņu skaita, bet 2023. gadā 15,4% no kopējā audžuģimeņu skaita. Jānorāda, ka oficiālā statistika neizdala informāciju par to, vai to audžuģimeņu skaitā, kurās uz 2023. gada 31. decembri nav ievietoti bērni, ir audžuģimenes, kurās vispār nav tikuši ievietoti bērni vai ilgstoši nav ievietoti bērni, vai arī tās audžuģimenes, kurām tieši pārskata perioda datu sagatavošanas brīdī, iespējams, izbeigta bērna uzturēšanās audžuģimenē.

5.1. Audžuģimeņu skaits pārskata gadā

Bāriņtiesu sniegtā informācija par pirmreizēju audžuģimeņu statusa piešķiršanu 2023. gadā liecina, ka jauns audžuģimenes statuss piešķirts 51 audžuģimenei. Šogad vērojams ievērojams jauno statusu piešķiruma samazinājums (sk. 25. diagrammu).

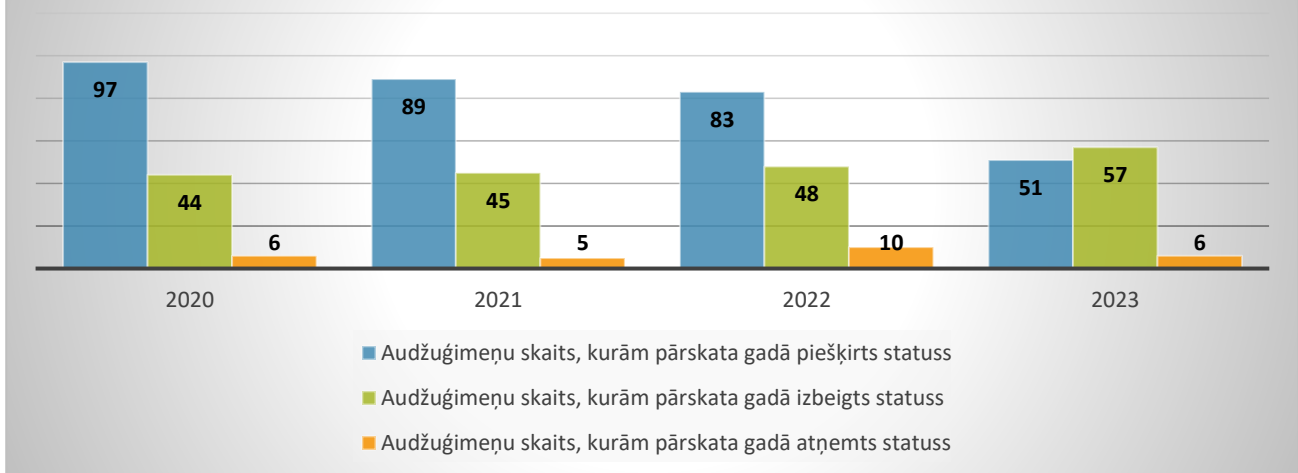
Vienlaikus bāriņtiesas sniegušas informāciju par **57 gadījumiem**, kad ar bāriņtiesas lēmumu audžuģimenes statuss izbeigts, līdz ar to turpina pieaugt audžuģimenes statusa izbeigšanas skaits (sk. 25. diagrammu). 2023. gadā pirmo reizi audžuģimeņu skaits, kurām ir izbeigts audžuģimenes statuss ir lielāks, nekā audžuģimeņu skaits, kurām pārskata gadā piešķirts statuss. Iemesli, kādēļ personas vēlas izbeigt audžuģimeņu pienākumu pildīšanu, var būt dažādi. Tie var būt gan personiski motīvi (motivācijas zudums, personas veselības stāvokļa pasliktināšanās, izdegšanas sindroms, izmaiņas nodarbinātībā – algota darba zaudējums vai jauna darba uzsākšana, esošās darba slodzes palielinājums, kas nav apvienojama ar audžuģimenes pienākumu pildīšanu, konstatējums, ka vēlas būt labāk aizbildnis vai adoptētājs u.c.), gan izmaiņas ģimenes apstākļos (piemēram, laulības šķiršana, bioloģiskā bērna piedzimšana, ģimenes locekļa nāve, īpašuma zaudēšana/īres tiesības izbeigšanās, dzīvesvietas maiņa, ģimenes savstarpējo attiecību izmaiņas).

Diemžēl bāriņtiesām ik gadu nākas konstatēt gadījumus, kad nepieciešams izskatīt jautājumu par audžuģimenes statusa atņemšanu personām vai laulātajiem gadījumos, kad to audžuģimenes darbības laikā tiek konstatēti bērnu tiesību un tiesisko interešu pārkāpumi, neatbilstoši sadzīves apstākļi pilnvērtīgai bērnu aprūpei un audzināšanai vai audžuģimeņu fiziska, emocionāla vai seksuāla vardarbība pret audžuģimenē ievietotajiem bērniem. Bāriņtiesu likuma 25. panta otrajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa lemj par audžuģimenes statusa atņemšanu, ja bāriņtiesa konstatē, ka audžuģimene nepilda audžuģimenes pienākumus atbilstoši bērna interesēm.

25. diagrammā apkopotie dati liecina, ka 2023. gadā ir samazinājies gadījumu skaits, kad audžuģimenei par pārkāpumiem tiek atņemts statuss. Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2023. gadā lēmums par audžuģimenes statusa atņemšanu pieņemts attiecībā uz **6 audžuģimenēm**

10 gadījumos informācija par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem audžuģimenēs sniegta tiesībsargājošām iestādēm. Centra ieskatā, ziņošanas gadījumu skaits tiesībsargājošajām institūcijām var būt lielāks, nekā pieņemto lēmumu par audžuģimenes statusa atņemšanu skaits, iespējams, ir tāpēc, ka mēdz būt gadījumi, kad tiesībsargājošās iestādes neapstiprina aizdomas par bērnu tiesību pārkāpumu vai arī ziņošana notikusi pārskata gada beigās, savukārt lēmums par audžuģimenes statusa atņemšanu tiek izskatīts nākamajā gadā.

Audzūgimeņu skaits pārskata gadā

25.diagramma

5.2. Bērnu turpmākā aprūpe pēc aprūpes audžuģimenē izbeigšanas

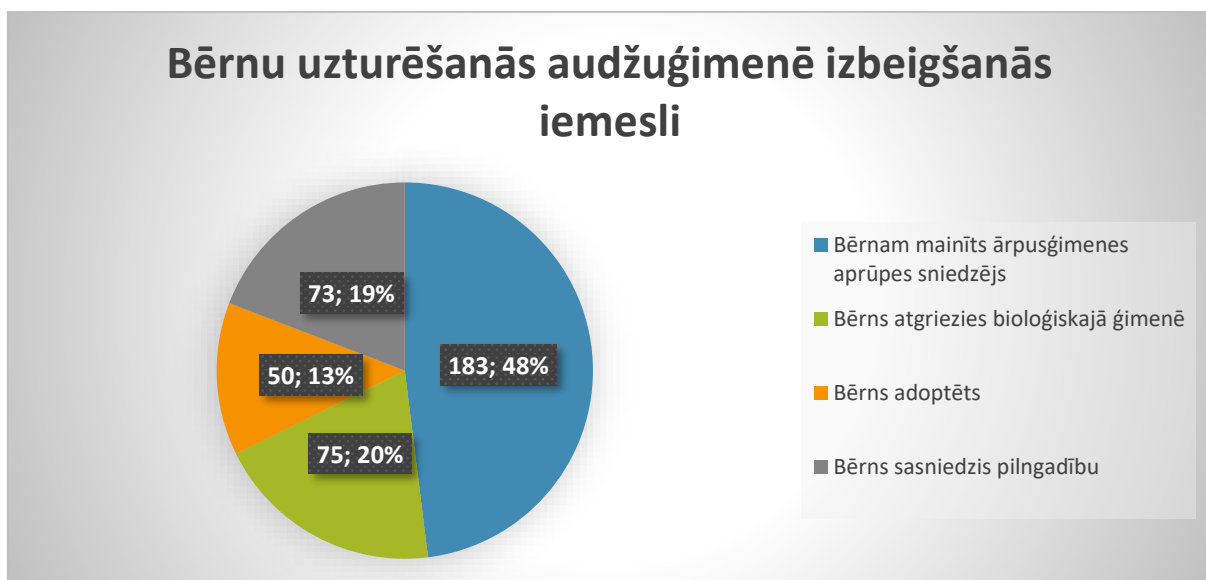
Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 64.2. apakšpunktā minēti iemesli, kuru dēļ bāriņtiesa pieņem lēmumu par bērna uzturēšanās izbeigšanu audžuģimenē, proti, bērna atgriešanās bioloģiskajā ģimenē, bērna adopcija, aizbildņa iecelšana bērnam, konfliktsituācijas izveidošanās starp bērnu un audžuģimeni, audžuģimenes nespēja pildīt pienākumus, audžuģimenes statusa atņemšana. Gadījumos, kad nav iespējama bērna turpmākā uzturēšanās esošajā audžuģimenē, bāriņtiesa apzina iespējas bērnam nodibināt aizbildnību vai nodrošināt aprūpi citā audžuģimenē un, ja tas nav iespējams, tad nodrošina aprūpi ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

2023. gadā aprūpe audžuģimenē **izbeigta 381** bērnam. 3. tabulā atspoguļotā informācija liecina, ka 2023. gadā no audžuģimenēm adoptēti **50** bērni, **59 bērniem** nodibināta aizbildnība, kā arī ievērojams bērnu skaits nodots citas audžuģimenes aprūpē – **78 bērni**. Vienlaikus konstatējams, ka **46 bērni** no audžuģimenes ievietoti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās. Savukārt **64** bērni atgriezušies vecāku aprūpē pēc pārtraukto vai atņemto aizgādības tiesību atjaunošanas. **7** bērni atgriezti vecāku aprūpē pēc vecāku veselības stāvokļa uzlabošanās. **2** bērni atgriezušies bioloģiskajā ģimenē, pēc vecāku pilngadības sasniegšanas un **2** bērniem aprūpe audžuģimenē izbeigta, jo izdevies atrisināt būtiskas domstarpības starp bērniem un vecākiem. **73 bērniem** uzturēšanās audžuģimenē izbeigta, sasniedzot pilngadību.

Bērna uzturēšanās audžuģimenē izbeigšanas iemesli 2023. gadā	
Bērns adoptēts	50
Bērna vecākiem atjaunotas pārtrauktās vai atņemtās aizgādības tiesības	64
Bērns nodots citā audžuģimenē	78
Bērns nodots aizbildnībā	59
Bērns ievietots ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā	46
Bērna vecāks sasniedzis pilngadību	2
Uzlabojies bērna vecāku veselības stāvoklis	7
Atrisinātas būtiskas bērna un vecāka domstarpības	2
Bērns sasniedzis pilngadību	73

3. tabula

Analizējot bāriņtiesu iesniegtos datus, secināms, ka joprojām, neskatoties uz ārpusģimenes aprūpes atbalstu centru sniegto atbalstu audžuģimenēm, 48% gadījumu, kad bērnam izbeigta aprūpe audžuģimenē, bērnam, dažādu iemeslu dēļ tiek mainīts ārpusģimenes aprūpētājs, tādējādi pakļaujot bērnu atkārtotai traumatizācijai. 13% bērna uzturēšanā audžuģimenē izbeigšanas iemesls bijusi bērna adopcija, 20% gadījumu, kad bērnam izbeigta aprūpe audžuģimenē, ir saistīti ar bērnu atgriešanos bioloģiskā ģimenē un 19% gadījumu, kad bērns ir sasniedzis pilngadību. (sk. 26. diagrammu)

26. diagramma

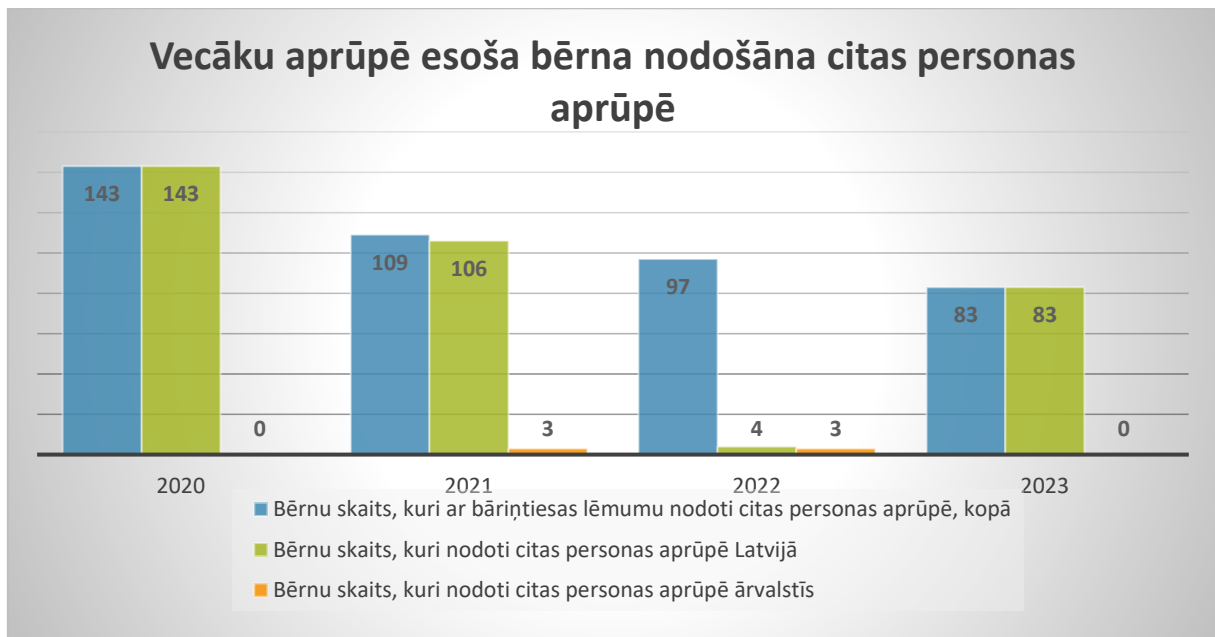
6. Pārskats par bērna nodošanu citas personas aprūpē

6.1. Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstī pārskata gadā

Kārtību, kādā vecāku aprūpē esošu bērnu var nodot citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs, un kā ir jāveic bērna aprūpes uzraudzība, paredz Bērnu tiesību aizsardzības likums. Proti, minētā likuma 45.¹ un 45.⁴ panta pirmajā daļā noteikts, ka vecāki var nodot bērnu citas personas aprūpē Latvijā vai ārvalstīs uz laiku, kas ilgāks par trim mēnešiem, ja pirms nodošanas vecāku dzīvesvietas bāriņtiesas atzinusi, ka šāda nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt. Tāpat pirms bērna nodošanas citas personas aprūpē vecākam nepieciešams vērsties pie zvērināta notāra vai bāriņtiesas, ja attiecīgajā novada teritorijā vai novada pilsētā nav notāra, lai sastādītu pilnvaru, ar kuru tiek noteikts, kādā apjomā vecāki pilnvaro sava bērna intereses pārstāvēt citu personu.

Tiesiskais regulējums par vecāka aprūpē esoša bērna nodošanu citas personas aprūpē ir piemērojams tikai tajos gadījumos, kad, izvērtējot apstākļus, bāriņtiesa konstatē, ka vecāku vēlme nodot bērnu citas personas aprūpē ir pamatota (piemēram mācības vai darbs ārzemēs u.c.) Un atbilstoša arī bērna interesēm. Savukārt gadījumos, ja bāriņtiesa konstatē kādu no Civillikuma 203. pantā minētajiem apstākļiem, bāriņtiesa lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam. Tādēļ, izvērtējot bērna dzīves apstākļus un tiesību un interešu nodrošināšanu citas personas aprūpē, bāriņtiesai jānoskaidro, vai vecāki turpina aizgādības pienākumu realizāciju – t.i., vai vecāki interesējas par bērnu, uztur emocionālu saikni, kā arī vai nodrošina bērna uzturēšanu. Gadījumos, kad bāriņtiesa konstatē, ka vecāki vairs neturpina pienācīgu bērna aprūpi un audzināšanu, bāriņtiesas kompetencē ir lemt par iespējamu aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, un personu, kuras aprūpē bērns tika nodots, iespējams iecelt par bērna likumisko pārstāvi, ja attiecīgā aizbildnība ir bērna interesēm atbilstoša.

2023. gadā turpināja samazināties vecāku aprūpē esošu bērnu nodošana citas personas aprūpē (sk. 27. diagrammu). 2023.gadā bāriņtiesas pieņēmušas lēmumus par **83** vecāku aprūpē esošu bērnu nodošanu citas personas aprūpē: 12 bērni vecumā līdz 3 gadiem, 49 bērni vecumā no 4-12 gadi un 22 bērni vecumā no 13-17 gadiem nodoti citas personas aprūpē Latvijā, savukārt citas personas aprūpē ārvalstīs 2023. gadā bērni nav nodoti.

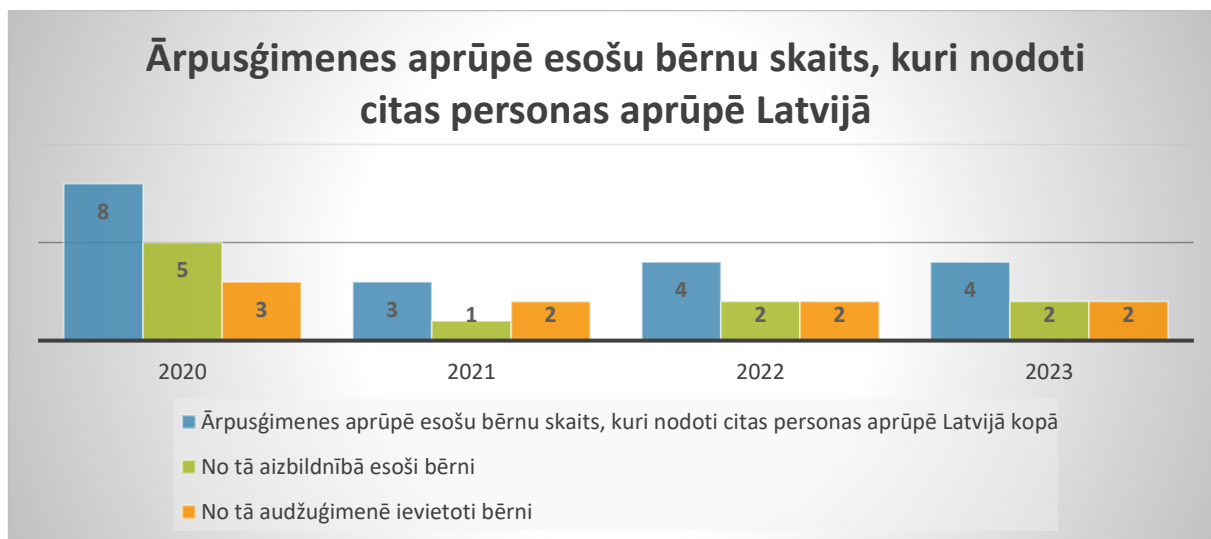

27.diagramma

6.2. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs pārskata gadā

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.² panta pirmajā daļā paredzēto aizbildnis un audžuģimene var nodot bērnu uz laiku no viena mēneša līdz trim mēnešiem citas personas aprūpē Latvijā, ja pirms nodošanas bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par ārpusģimenes aprūpi, atzinusi, ka šāda nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt.

Bāriņtiesu iesniegtie pārskatu par darbu dati liecina, ka salīdzinot ar pagājušo gadu 2023. gadā nav mainījies ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits, kuri nodoti citas personas aprūpē Latvijā. Pārskata gadā citas personas aprūpē Latvijā nodoti **4 bērni**, no tiem **2 bērni** no aizbildnības un **2 bērni** no audžuģimenes (sk. 28.diagrammu).

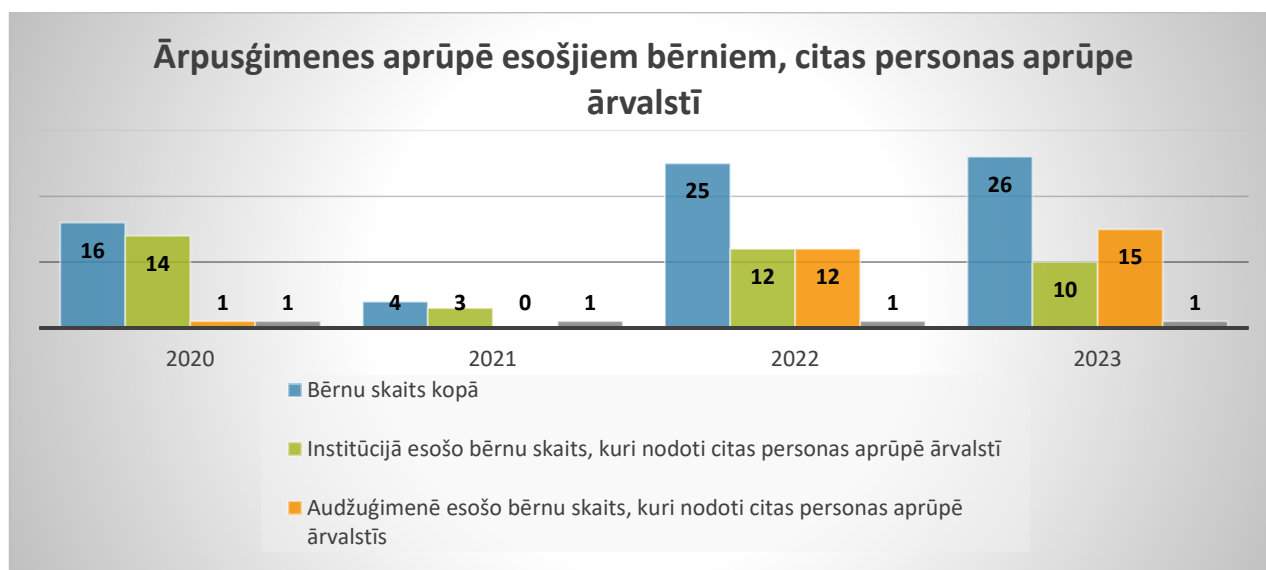

28.diagramma

Ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu var nodot uz laiku citas personas aprūpē ārvalstī, ja tam piekrīt bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par ārpusģimenes aprūpi, un ja šī bāriņtiesa atzinusi, ka nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt.

Pirms bāriņtiesa lemj par bērna nodošanu citas personas aprūpē ārvalstī, persona, kura vēlas uzņemt bērnu, iesniedz bāriņtiesai attiecīgās valsts kompetentās bērnu tiesību aizsardzības iestādes atzinumu, kurā sniegts personas piemērotības izvērtējums (atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.³ panta otrās un 2.¹ daļas prasībām viesģimenes statusa piešķiršanai).

Kā redzams no 29. diagrammas, 2023. gadā 26 bērni tika nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs. No tiem 1 bērns no aizbildņa, 15 bērni no audžuģimenes un 10 bērni no ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas. 2022. gadā strauji palielinājies bērnu skaits, kuri nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs, bet 2023. gadā bērnu skaits un to sadalījums ir praktiski bez izmaiņām.

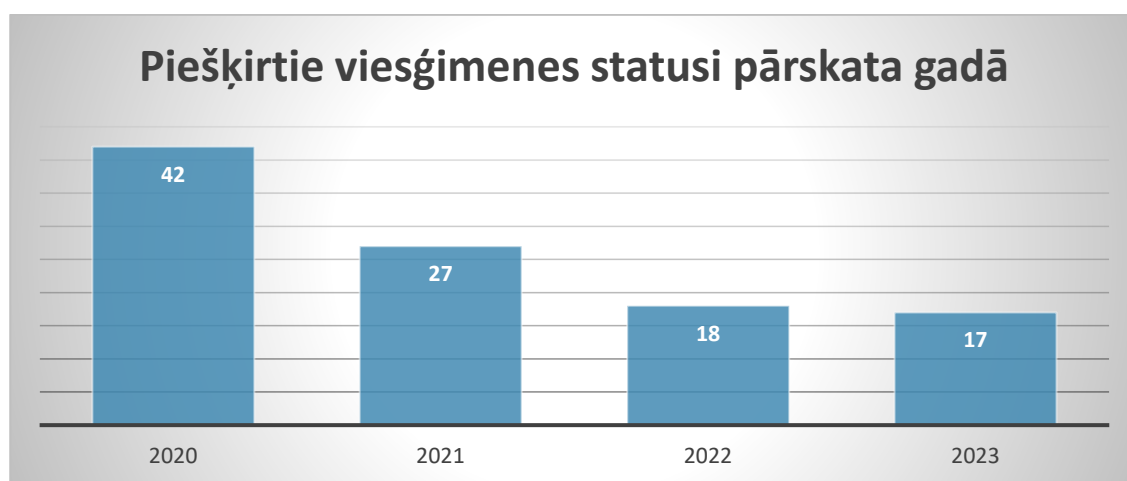
29.diagramma

6.3. Viesģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārskata gadā piešķirts viesģimenes statuss

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 15. punktā noteikts, ka viesģimene ir laulātie vai persona, kas uz laiku uzņem savā dzīvesvietā aprūpes iestādē ievietotu bērnu vai bērnu aprūpes iestādē kontaktējas ar tur ievietotu bērnu. Aprūpes iestāde var atļaut bērnam iestādē tikt ar personu vai nodot bērnu uz laiku šīs personas aprūpē, ja tai atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.³ panta prasībām piešķirts viesģimenes statuss un aprūpes iestāde ir guvusi pārliecību, ka viesģimenes sniegs bērnam nepieciešamo atbalstu un spēs atbilstoši bērna vajadzībām viņu aprūpēt un uzraudzīt.

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka statistiski ģimeņu skaits, kurām piešķirts viesģimenes statuss, pastāvīgi samazinās. Centrs vērs uzmanību, ka 30. diagrammā attēlotie dati nav kopējais viesģimeņu skaits, bet gan pārskata gadā pirmreizēji piešķirto statusu skaits. Bāriņtiesu sniegtā informācija par 2023. gadu liecina, ka viesģimenes statuss piešķirts 17 personām vai laulātajiem, kas ir tikai par 1 viesģimeni mazāk kā 2022. gadā, bet gandrīz divas reizes mazāk kā 2021. un 2020. gadā. Vienlaikus, interpretējot statistikas datus, jāņem vērā, ka, iespējams, 2020.gadā sniegti dati nevis par pirmreizēju viesģimenes statusa piešķiršanu, bet par pārvērtētajām viesģimenēm, kuras statusu ieguvušas jau agrāk.

Pirmreizēji piešķirto viesģimeņu statusa skaits kopumā norāda uz nepieciešamību pašvaldībām popularizēt sabiedrībā iespēju kļūt par viesģimeni un tādējādi sniegt bērniem, kuri atrodas ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, iespēju brīvdienās ciemoties ģimenē un paplašināt bērna redzesloku, dažādas intereses un apgūt jaunas prasmes, veidot saskarsmi ar ģimenisku vidi

30.diagramma

7. Pārskats par adopcijas lietām

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31. panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka adopcija tiek atbalstīta, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi. Adopcijas tiesiskos pamatus nosaka Civillikums, bet Adopcijas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Adopcijas kārtības 2. punktā noteikts, ka adopcijas uzdevums ir nodrošināt adoptējamiem bērniem audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi. Saskaņā ar Civillikuma 173. pantā noteikto adoptētais bērns un viņa pēcnācēji attiecībā pret adoptētāju un viņa radniekiem iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās.

Bāriņtiesu likuma 34. pantā noteikta bāriņtiesas kompetence lemt par:

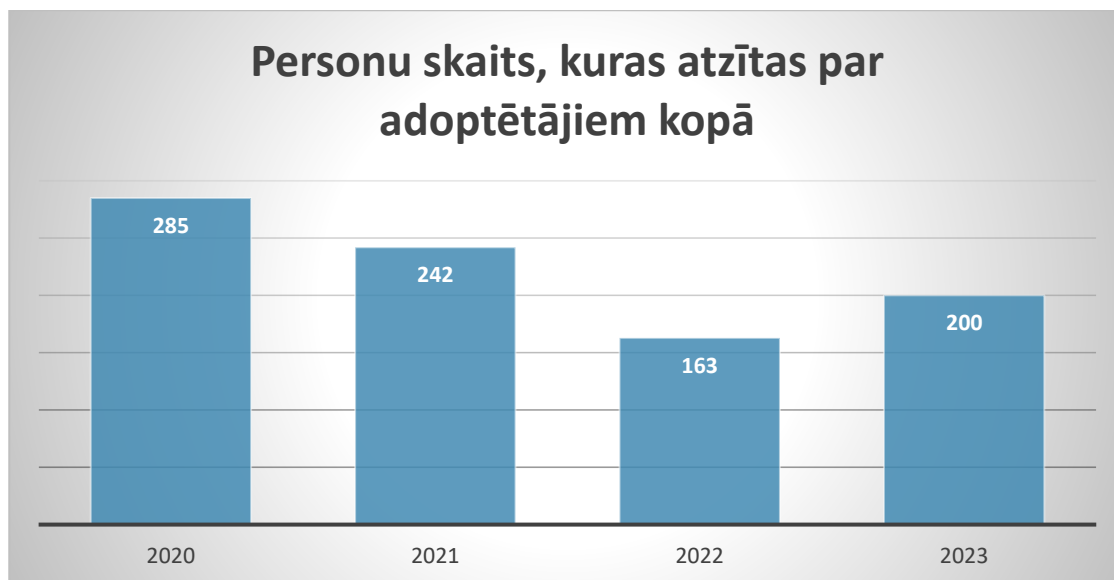
- 1) personas atzīšanu par adoptētāju;
- 2) brāļu un māsu, pusbrāļu un pusbāru šķiršanu Civillikumā noteiktajos gadījumos;
- 3) to, vai Latvijā iespējams nodrošināt bērna audzināšanu ģimenē vai pienācīgu aprūpi;
- 4) bērna nodošanu adoptētāja aprūpē un uzraudzībā līdz adopcijas apstiprināšanai;
- 5) pirmsadopcijas aprūpes izbeigšanu bērnam;
- 6) adopcijas atbilstību bērna interesēm.

7.1. Personu skaits, kas pārskata gadā ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētājiem

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka līdz 2022. gadam turpināja samazināties personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārskata gadā piešķirts adoptētāju statuss, taču 2023. gadā personu skaits atkal pieaug (sk. 31. diagrammu). **2023. gadā** par adoptētājiem **atzītas 200 personas (56 personas un 72 laulātie pāri)**.

Centrs vērs uzmanību, ka ietekme uz statistiskajiem datiem par personu skaitu, kuras ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētāju ir izmaiņas normatīvajā aktā – 2018. gada 30. oktobrī no jauna pieņemtajai Adopcijas kārtībai, ar kuru noteikts, ka bāriņtiesas lēmums par personas atzīšanu par adoptētāju ir spēkā trīs gadus no tā pieņemšanas dienas⁹, līdz ar to bāriņtiesai nav vairs nepieciešams ik gadu pārskatīt lietu un lemt par personu piemērotību adoptētāja statusam, ja gada laikā nav bijis iespējams uzsākt adopcijas procesu. Līdz ar to 2023. gada pieaugumu, iespējams, daļēji ietekmēja arī tādi lēmumi, ar kuriem ticis pārskatīts 2020. gadā piešķirtais adoptētājus statuss..

⁹ Adopcijas kārtības 25. punkts

31.diagramma

Analizējot detalizētāk datus par personu atzīšanu par adoptētājiem 2023. gadā, secināms, ka:

- Adoptētāja statusu ieguva **56 personas** – 21 sieviete un 35 vīrieši;
- Adoptētāja statuss piešķirts **72 laulātiem pāriem**;
- Vēlmi adoptēt savā aizbildnībā esošu bērnu izteica 4 personas un 12 laulātie pāri;
- Savā audžuģimenē ievietotu bērnu adoptēt vēlējās 2 personas un 15 laulāti pāri, kuriem piešķirts audžuģimenes statuss;
- Ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam par adoptētāju vēlējās kļūt 14 personas un 45 laulāti pāri;
- Otra laulāto bērnu adoptēt vēlējās 36 personas (33 – vīrieši un 3 sievietes).

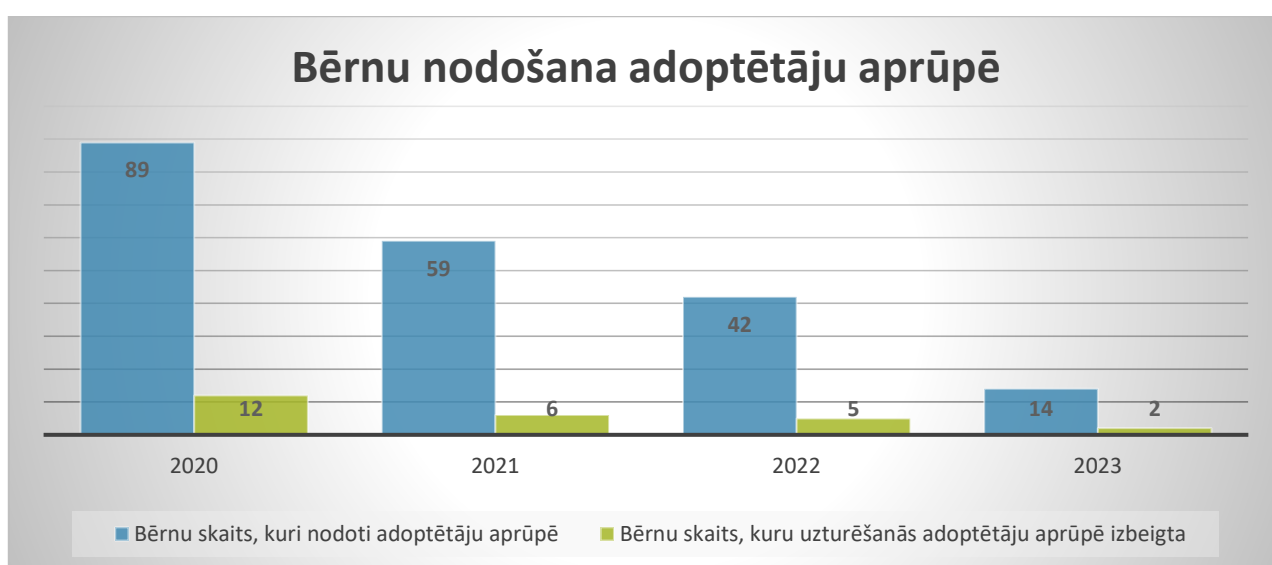
7.2. Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pārskata gadā pieņēmusi lēmumus attiecībā uz adopciju

Saskaņā ar Civillikumu nepilngadīga bērna adopcija ir atļauta, ja tā ir bērna interesēs. Atbilstoši Adopcijas kārtības 49. punktā noteiktajam, bāriņtiesa aprūpes termiņa beigās (kad bērns ar bāriņtiesas lēmumu nodots adoptētāja aprūpē un bāriņtiesa aprūpes laikā veikusi ģimenes izpēti) apkopo ģimenes izpētes rezultātus un pieņem atbilstošu lēmumu par to, vai adopcija adoptētāja ģimenē ir bērna interesēs.

Ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu var adoptēt, ja pirms adopcijas apstiprināšanas viņš atradies adoptētāja aprūpē un uzraudzībā un ir konstatēta bērna un adoptētāja savstarpējā piemērotība,

kā arī ir pamats uzskatīt, ka adopcijas rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērnu un vecāku attiecības.

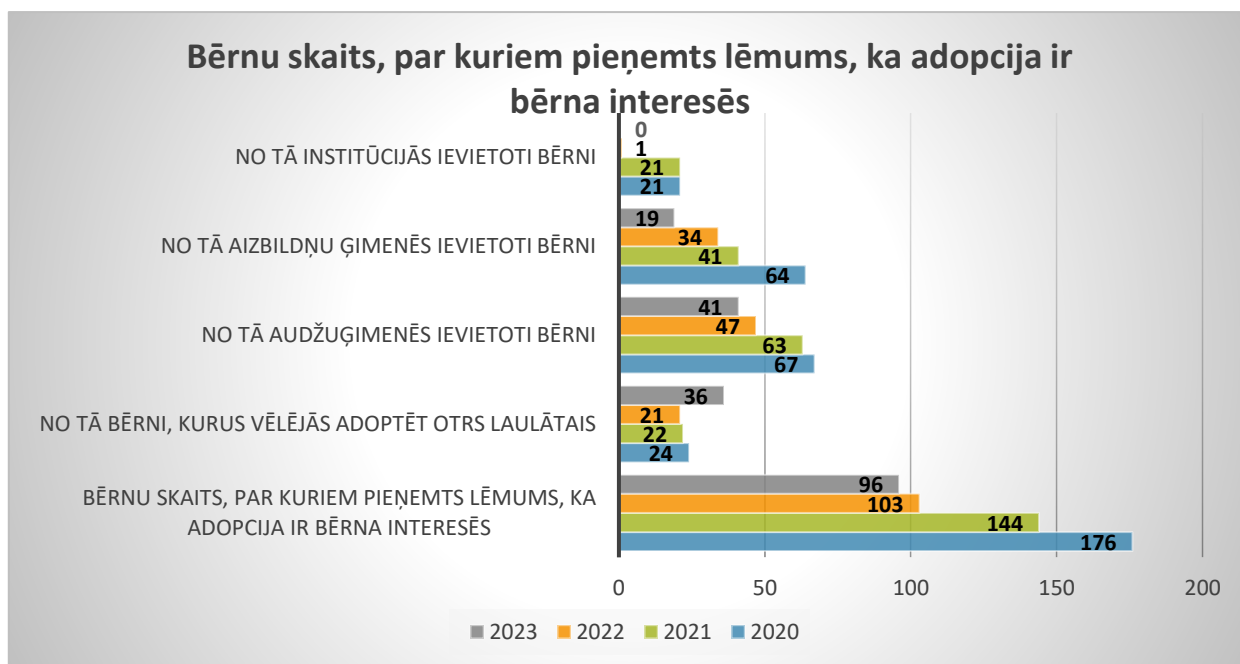
Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka pēdējo četru gadu laikā turpina samazināties adoptētāju aprūpē nodoto bērnu skaits. Neskatoties uz to, ka adoptējamo bērnu skaits 2023. gadā ir pieaudzis, pirmsadopcijas aprūpē nodoto bērnu skaits ir gandrīz četras reizes mazāk, kā 2022. gadā (sk. 32. diagrammu). 2020. gadā pirmsadopcijas aprūpē nodoti 89 bērni. 2021. gadā 59 bērni, 2022.gadā 42 bērni, bet 2023. gadā pirmsadopcijas aprūpē nodoti tikai 14 bērni. Visvairāk pirmsadopcijas aprūpē 2023. gadā nonāca bērni vecumā līdz 3 gadiem (10 bērni), tāpat adoptētāju aprūpē tika nodoti 4 bērni vecumā no 4 līdz 12 gadiem, bērni pēc 13 gadu vecuma pirmsadopcijas aprūpē netika nodoti.

32.diagramma

Katru gadu gadās situācijas, kad bērna uzturēšanās adoptētāja aprūpē tiek izbeigta. Tie ir gadījumi, kad, piemēram, adoptētājs bērna aprūpes laikā atsakās no bērna, vai arī bāriņtiesa secina, ka starp adoptētāju un bērnu nav izveidojies kontakts un ir pamats uzskatīt, ka pēc adopcijas neizveidosies patiesas vecāka un bērna attiecības, vai arī bērns maina savu viedokli un atsakās no iespējamās adopcijas. 2023. gadā uzturēšanās adoptētāja ģimenē pārtraukta **2 bērniem** vecumā no 4 līdz 12 gadiem. Ņemot vērā, ka pirmsadopcijas procesa pārtraukšana ir traumatisks process bērnam, būtiski, lai jau pirms bērna nodošanas potenciālo adoptētāju aprūpē notiktu rūpīga adoptētāja un adoptējamā bērna iepazīšanās un potenciālās saderības izvērtēšana.

33. diagrammā atspoguļotie dati liecina, ka pēdējo četru gadu laikā pakāpeniski samazinās to bērnu skaits, par kuriem pieņemts lēmums, ka adopcija ir bērna interesēs. Attiecīgs lēmums 2020. gadā pieņemts par **176 bērniem**, 2021. gadā par **144 bērniem**, savukārt 2022. gadā par **103 bērniem**. 2023. gadā bāriņtiesas atzinušas, ka adopcija ir bērna interesēs **96** gadījumos.

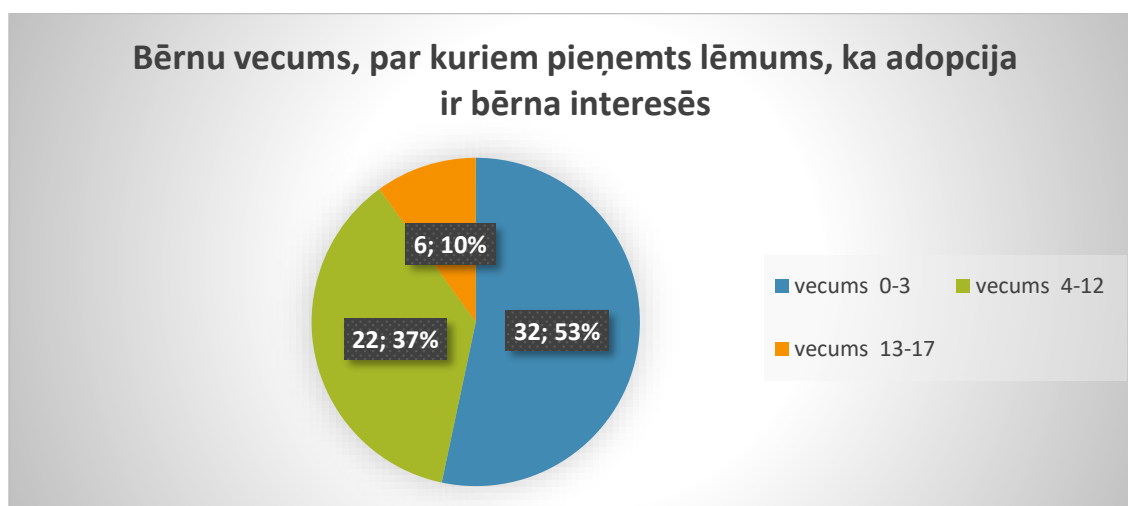

33.diagramma

2023. gadā īpaši pieaudzis otra laulātā bērna adopcijas gadījumu skaits, savukārt no aprūpes un rehabilitācijas institūcijas neviens bērns nav ticis nodots adoptētāju aprūpē. Tāpat ievērojami mazinājies aizbildnībā esošo bērnu adopcijas procesu skaits.

Analizējot no bāriņtiesām saņemtos datus, jāsecina, ka 2023. gadā, līdzīgi kā iepriekš, no visām ārpusģimenes aprūpes formām visvairāk adoptēti bērni no audžuģimēnēm, kas skaidrojams ar to, ka audžuģimēnēs ir visvairāk adoptējamo bērnu mazā vecumā.

Jānorāda, ka lēmumi par to, ka adopcija ir ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu interesēs, kā ikkatru gadu, visvairāk tiek pieņemti attiecībā uz jaunākajiem bērniem – uz 32 bērniem vecumā līdz 3 gadiem, uz 22 bērniem vecumā no 4 līdz 12 gadiem, savukārt vecumposmā no 13 līdz 17 gadiem tikai attiecībā uz 6 bērniem (sk. 34.diagrammu).

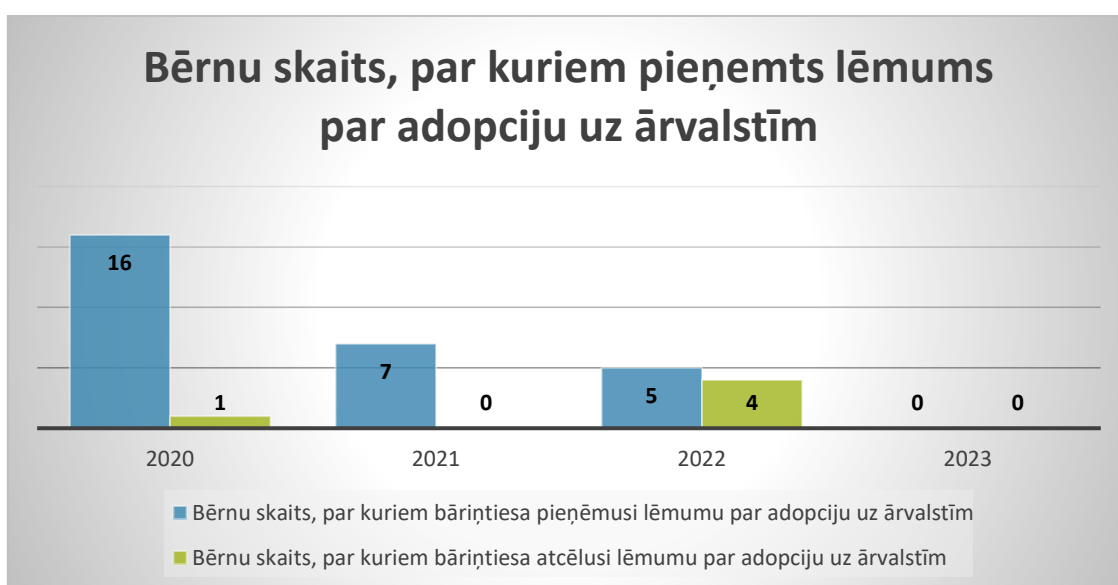

34.diagramma

Bāriņtiesu likuma 54. panta sestās daļas 8. punktā noteikts, ka bāriņtiesa, kura pieņēma lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, lemj par bērna adopciju uz ārvalstīm. Tie ir gadījumi, kad bāriņtiesa, izvērtējot bērna iespējas atgriezties pie bioloģiskajiem vecākiem un augt savā ģimenē vai iespējas tikt adoptētam Latvijā vai nodibināt aizbildnību, konstatējusi, ka bērnam (institutijā vai audžuģimenē ievietotam) nav iespējams augt ģimenē Latvijā (adopcija vai aizbildnība), un saskaņā ar Adopcijas kārtības 63. punktā paredzēto pieņēmusi lēmumu par iespējamu bērna adopciju uz ārvalstīm.

Ievērojot normatīvā regulējuma ietekmi uz ārvalstu adopcijas procesu, pēdējo četrus gadus laikā samazinājies bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesas lēmušas, ka to interesēm atbilstoša ir adopcija uz ārvalstīm (sk. 35. diagrammu). 2023. gadā bāriņtiesas nav pieņēmušas lēmumus par bērnu adopciju uz ārvalstīm.

Lēmumu par bērna adopciju uz ārvalstīm samazinājums saistīts ar izmaiņām Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas stājās spēkā 2022. gada 1. jūlijā un nosaka, ka bērnu varēs adoptēt uz ārvalsti, kurai ir saistoša 1993. gada 29. maija Hāgas konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos, kā arī 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencija, un ar kuru Latvija ir noslēgusi divpusēju līgumu, nosakot abpusēju tiesiskās sadarbības specifisku ārvalstu adopcijas jomā. Grozījumi būtībā aizliedz bērnu adopciju uz ārvalstīm, kuras nav pievienojušās noteiktiem starptautiskiem līgumiem vai noslēgušās abpusējas tiesiskās sadarbības līgumu par bērnu adopciju ar Latviju, kā piemēram uz ASV, kur iepriekšējos gados bija lielākais adoptējamo bērnu skaits.¹⁰

35.diagramma

¹⁰ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/337075-adopcija-uz-arvalstim-kada-ir-bijusi-situacija-pedejos-piecos-gados-2022>

8. Pārskats par aizgādību

Normatīvo aktu regulējums nosaka ierobežotās rīcībspējas institūtu, kas paredz daļējo rīcībspēju un kopēju lēmumu pieņemšanu, kad personas rīcībspēja tiek ierobežota jomās, kurās persona nespēj saprast savas darbības un vadīt tās, un ir jomas, kurās lēmumus pieņem persona kopā ar aizgādni. Rīcībspējas ierobežojums neskar Civillikumā ietvertās personiskās tiesības (piemēram, tiesības laulāties, adoptēt, atzīt paternitāti).

Pilngadīgai personai rīcībspēja var tikt ierobežota Civillikumā noteiktajos gadījumos (personas veselības traucējumu, izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī apreibinošu vielu pārmērīgas lietošanas dēļ). Tāpat, neierobežojot personas rīcībspēju, pār personu noteiktos gadījumos var tikt nodibināta pagaidu aizgādība, ja nepieciešams veikt pasākumus personas interešu aizsardzībai (Civillikuma 355. - 369. pants.).

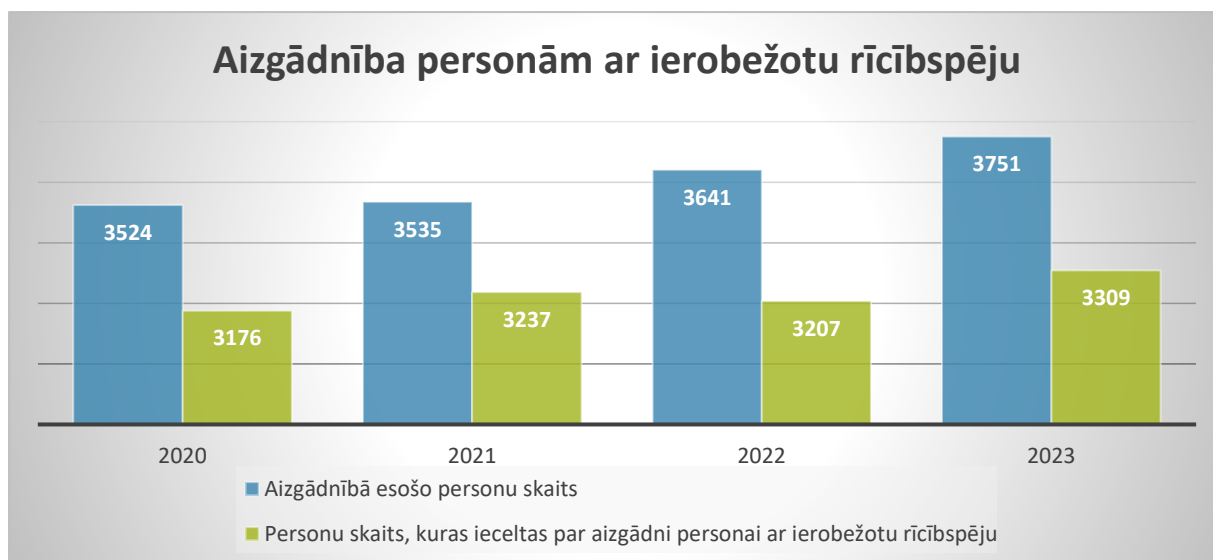
Civillikumā noteikts, ka personas, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi, rīcībspēju var ierobežot, ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Šādā gadījumā personai nodibināma aizgādība. Savukārt minētā likuma 355. pantā noteikts, ka aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma ieceļ attiecīgā bāriņtiesa [..].

Bāriņtiesu likuma 40. panta pirmajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa saskaņā ar tiesas nolēmumu par aizgādības nodibināšanu ieceļ aizgādni:

- 1) personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kurai rīcībspēju ierobežojusi tiesa;
- 2) personai, kurai tiesa nodibinājusi pagaidu aizgādību;
- 3) personai, kurai rīcībspēju tiesa ierobežojusi izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ;
- 4) promesošās vai pazudušas personas mantai.

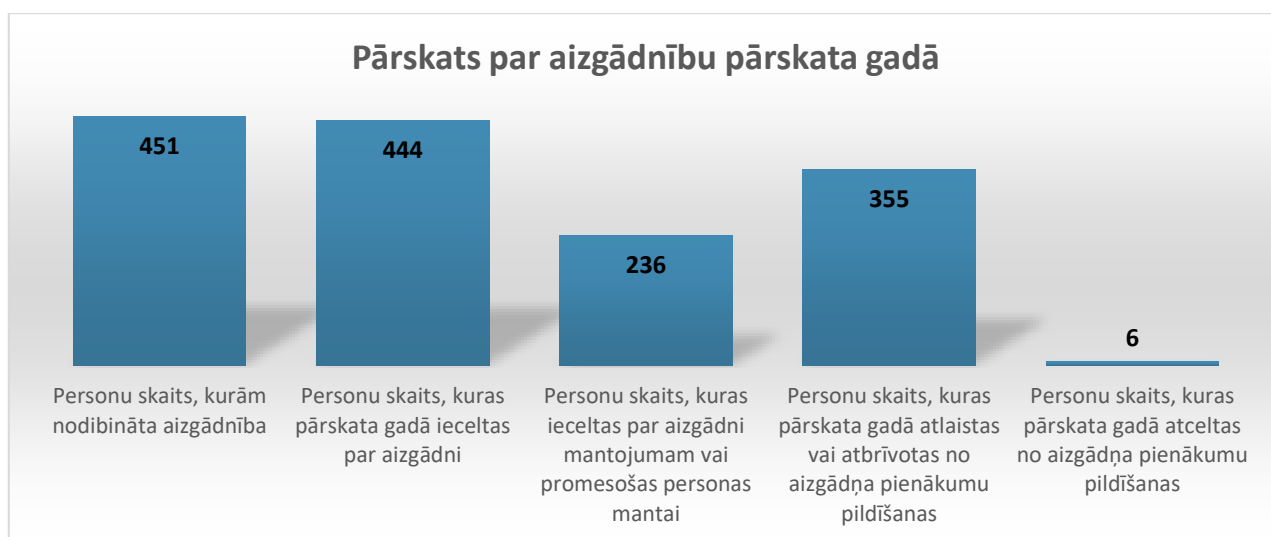
Savukārt atbilstoši Bāriņtiesu likumā noteiktajam, bāriņtiesa, saskaņā ar notāra taisīto notariālo aktu par aizgādības nodibināšanu mantojumam, ieceļ aizgādni mantojumam.

Salīdzinot datus četru gadu periodā secināms, ka personu skaits, kurām ar tiesas spriedumu ierobežota rīcībspēja un nodibināta aizgādība, turpina pieaugt (sk. 36. diagrammu). 2023. gadā bāriņtiesu lietvedībā atradās aizgādības lietas attiecībā uz **3751 personām**. Par aizgādni personai ar ierobežotu rīcībspēju uz 2023. gada 31. decembri bija ieceltas **3309 personas** – 2736 radinieki un 573 citas personas.

36.diagramma

Pārskata gada ietvaros **451 personai** ar ierobežotu rīcībspēju iecelti **444 aizgādņi** (sk. 37. diagrammu). **236** personas ieceltas par aizgādņiem mantojumam vai promesošas personas mantai.

37.diagramma

Bāriņtiesu likuma 41. pantā paredzēts bāriņtiesas pienākums uzraudzīt aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē, tajā skaitā pārbaudīt, vai aizgādņi noskaidro aizgādnībā esošās personas viedokli un gribu un pārvalda mantu atbilstoši šīs personas interesēm un normatīvo aktu prasībām. Gadījumā, ja bāriņtiesa konstatē pārkāpumus aizgādņa rīcībā, bāriņtiesas kompetencē atbilstoši minētā likuma 42. pantā paredzētajam ir dot aizgādņim attiecīgus norādījumus vai pēc nepieciešamības lemt par aizgādņa atcelšanu.

2023. gadā bāriņtiesas lēmušas par **6 personu atcelšanu** no aizgādņa pienākumu pildīšanas nolaidīgas rīcības vai citu iemeslu dēļ, 2022. gadā, 2021. gadā, un 2020. gadā, bāriņtiesas lēma par **7** personu atcelšanu no aizgādņa pienākumu pildīšanas.

2023. gadā likumisku iemeslu dēļ no aizgādņa pienākumu pildīšanas atbrīvotas **335 personas**, no tām 200 personas, kas ieceltas par aizgādņi personām ar ierobežotu rīcībspēju, un 155 aizgādņi mantojumam vai prombūtnē esošas personas mantai.

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2023. gadā bāriņtiesas nav lēmušas par ārvalsts aizgādņības lietas pārņemšanu, ja personām aizgādņība nodibināta ārvalstī.

9. Pārskats par nepilngadīgas personas bez pavadības (trešās valsts valstspiederīgie vai bezvalstnieki) lietām

Patvēruma likuma 1. panta 7. punktā noteikts, ka nepilngadīga persona bez pavadības ir trešās valsts valstspiederīgais vai bezvalstnieks, kas ir jaunāks par 18 gadiem un ieradies vai palicis Latvijas Republikā bez tādas personas pavadības, kura ir par viņu atbildīga saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem ģimenes tiesību jomā, (tēvs, māte, aizbildnis) līdz brīdim, kad atbildīgā persona atsāk pildīt pienākumu pret viņu.

Konvencijas par bērna tiesībām 22. pantā noteikts, ka dalībvalstis veic attiecīgus pasākumus, lai bērnam, kas vēlas iegūt bēgļa statusu vai kas tiek uzskatīts par bēgli saskaņā ar piemērojamām starptautiskajām vai attiecīgās valsts tiesībām un procedūrām, neatkarīgi no tā, vai bērnu pavada vai nepavada viņa vecāki vai kāda cita persona, nodrošinātu pienācīgu aizsardzību un humāno palīdzību to tiesību izmantošanā, kas izklāstītas šajā konvencijā un citos starptautiskos cilvēktiesībām vai humanitāriem jautājumiem veltītos dokumentos, kuru puses ir minētās valstis.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 74. pantā paredzēts, ja saskaņā ar starptautiskajām vai nacionālajām tiesībām bērns ir bēglis vai persona, kurai piešķirts alternatīvais statuss, viņš saņem aizsardzību un palīdzību neatkarīgi no tā, vai ir kopā ar vecākiem vai citiem pieaugušajiem vai viens atbilstoši Patvēruma likumam. Bāriņtiesa kopā ar pašvaldības sociālo dienestu un imigrācijas iestādēm veic pasākumus, lai sameklētu bērna vecākus un noskaidrotu, kādas viņam ir iespējas atgriezties ģimenē. Ja bērna vecākus neizdodas atrast, bērnam bēglim un bērnam, kuram piešķirts alternatīvais statuss, tiek nodrošināta tāda pati aprūpe kā jebkuram citam bērnam, kas palicis bez vecāku gādības.

Patvēruma likuma 6. panta sestajā daļā noteikts, ka nepilngadīga persona bez pavadības vēlmi iegūt bēgļa vai alternatīvo statusu izsaka šajā pantā noteiktajā kārtībā. Nepilngadīgu personu bez pavadības personiskajās un mantiskajās attiecībās patvēruma procedūras laikā pārstāv bāriņtiesa vai tās iecelts aizbildnis, vai bērnu aprūpes iestādes vadītājs. Savukārt minētā likuma 7. panta piektā daļā paredz, ka gadījumā, ja iesniegumu par vēlmi iegūt bēgļa vai alternatīvo statusu iesniegusi nepilngadīga persona bez pavadības, bāriņtiesa kopā ar pašvaldības sociālo dienestu, Valsts robežsardzi un Pārvaldi nekavējoties veic pasākumus, lai meklētu nepilngadīgās personas ģimenes locekļus, un noskaidro, kādas ir šīs personas iespējas atgriezties ģimenē. Bāriņtiesa nekavējoties lemj par aizbildņa iecelšanu nepilngadīgai personai bez pavadības. Lēmumu par aizbildņa iecelšanu bāriņtiesa pieņem, noskaidrojot Pārvaldes viedokli. Nepilngadīgai personai bez pavadības primāri tiek nodrošināta aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Analizējot bāriņtiesu iesūtītos pārskatus par darbu, centrs konstatēja, ka bāriņtiesu redzeslokā 2023. gadā bija **65 nepilngadīgas personas bez pavadības**. Ārpusģimenes aprūpe nodrošināta 10

patvēruma meklētājiem (9 nodoti aizbildnībā, 1 ievietots audžuģimenē), 1 nepilngadīgajam, piešķirts **bēgļa statuss** un bērns ir ievietots audžuģimenē. 2023. gadā nav nepilngadīgo, kuriem atteikta starptautiskā aizsardzība Latvijā vai piešķirts alternatīvais statuss.

Bāriņtiesu pārskatos sadalījums par ārpusģimenes aprūpes veidiem attiecas uz nepilngadīgām personām bez pavadības ārpusģimenes aprūpē tās klasiskajā izpratnē un neatspoguļo visu nepilngadīgo bez pavadības uzturēšanās vietu Latvijā. Bāriņtiesu sniegtie pārskati neatspoguļo nepilngadīgos, kuri pamatojoties uz robežsardzes vai tiesas lēmumu, uzturas aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā vai ar bāriņtiesas lēmumu izmitināti patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā. Attiecīgi secināms, ka 54 nepilngadīgo aprūpe 2023. gadā tika nodrošināta patvēruma meklētāju vai aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā. Visu šo nepilngadīgo interešu pārstāvību nodrošina bāriņtiesa, kuras funkcija ir sniegt atbalstu un palīdzību nepavadītai personai un pārstāvēt viņu, nodrošināt bērna labākās intereses un vajadzības, īstenot bērna tiesģbspģju un rģģģbspģju.

10. Pārskats par nepilngadīgo Ukrainas civiliedzīvotāju bez pavadības lietām

Saistībā ar karadarbības norisi Ukrainā, bāriņtiesām ir deleģētas papildus funkcijas, rodot risinājumu nepilngadīgo Ukrainas civiliedzīvotāju aizsardzībai, kuri Latvijā ierodas bez vecākiem.

2022. gada 3. martā pieņemtā Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 18. panta pirmajā daļā noteikts, lai nodrošinātu nepilngadīga bez vecāku pavadības Latvijas Republikā ieceļojuša Ukrainas civiliedzīvotāja (turpmāk — nepavadīts bērns) tiesību aizsardzību un sniegtu viņam atbalstu, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu un ārkārtas aizbildņa iecelšanu nepavadītam bērnam.

Atbilstoši minētā panta vienpadsmitajai daļai centrs veido un uztur vienotu nepavadīto bērnu reģistru un to uzskaiti, lai nodrošinātu nepieciešamās informācijas sniegšanu nepavadīta bērna un viņa ģimenes atkalapvienošanai, kā arī nodrošinātu standartizētu informācijas izgūšanu un veidotu statistikas analīzi.

Analizējot bāriņtiesu iesūtīto statistisko informāciju par darbu 2023. gadā, centrs konstatēja, ka bāriņtiesas 2023. gadā pieņēmušas 165 vienpersoniskos lēmumus par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu par **425 nepilngadīgiem Ukrainas civiliedzīvotājiem**, kas ir ievērojami mazāk, kā 2022. gadā (942 vienpersoniskie lēmumi par 972 nepilngadīgajiem Ukrainas civiliedzīvotājiem). No tiem 16 bērni ir vecumā līdz 3 gadiem, 119 bērni ir vecumā no 4 līdz 12 gadiem, savukārt 290 bērni ir vecumā no 13 līdz 17 gadiem.

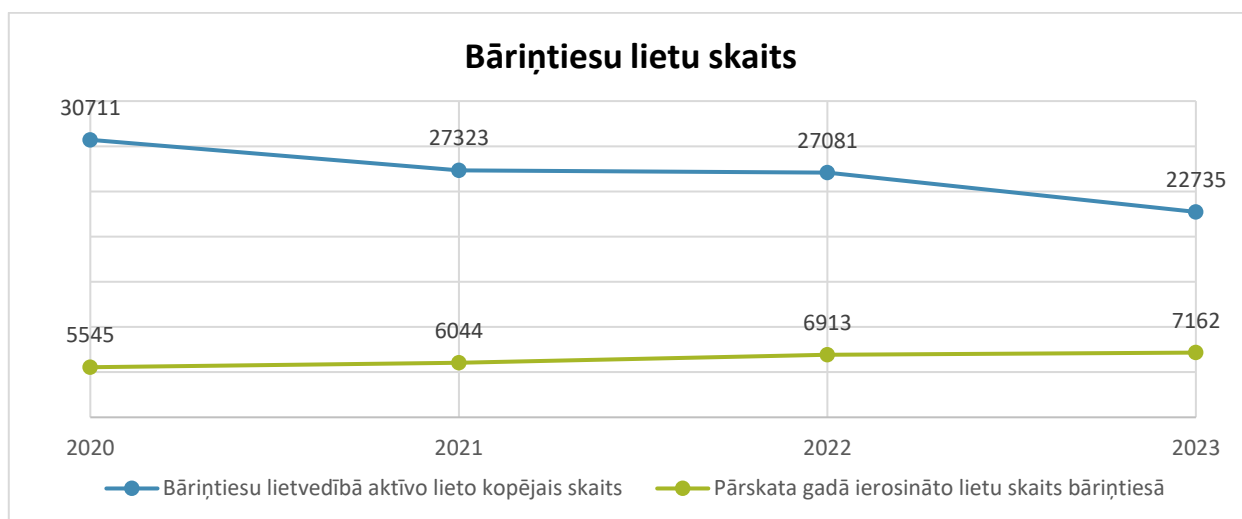
2023. gadā ārpusģimenes aprūpe izbeigta 248 nepilngadīgajiem Ukrainas civiliedzīvotājiem, no tiem:

- 1) 99 nepilngadīgajām personām ārpusģimenes aprūpe izbeidzās, sasniedzot pilngadību,
- 2) 124 nepilngadīgajām personām ārpusģimenes aprūpe izbeigta, jo tās atgriezušās ģimenē,
- 3) 11 nepilngadīgajām personām ārpusģimenes aprūpe izbeigta, jo tās izceļojušas no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi citā valstī.
- 4) 22 nepilngadīgajām personām ārpusģimenes aprūpe izbeigta citu iemeslu dēļ.

11. Pārskats par bāriņtiesu lēmumiem un lietām

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka četru gadu laikā vērojama tendence bāriņtiesu lietvedībā esošo lietu kopējam skaitam samazināties (sk. 38. diagrammu). Vienlaikus norādāms, ka iepriekš bāriņtiesu pieeja lietu skaita noteikšanai bija atšķirīga, oficiālās statistikas pārskatā būtu norādāmas tikai aktīvās bāriņtiesas lietvedībā esošās lietas, bet atsevišķas bāriņtiesas to skaitā mēdz iekļaut arī lietas, kuras atrodas bāriņtiesā glabāšanā. Ar bāriņtiesu informācijas sistēmas BARIS ieviešanu un pielietošanu arī oficiālās statistikas veidlapas aizpildē, oficiālā statistikas pārskatā datiem būtu jāatspoguļojas korekti, iekļaujot tikai aktīvās bāriņtiesas lietvedībā esošās lietas.

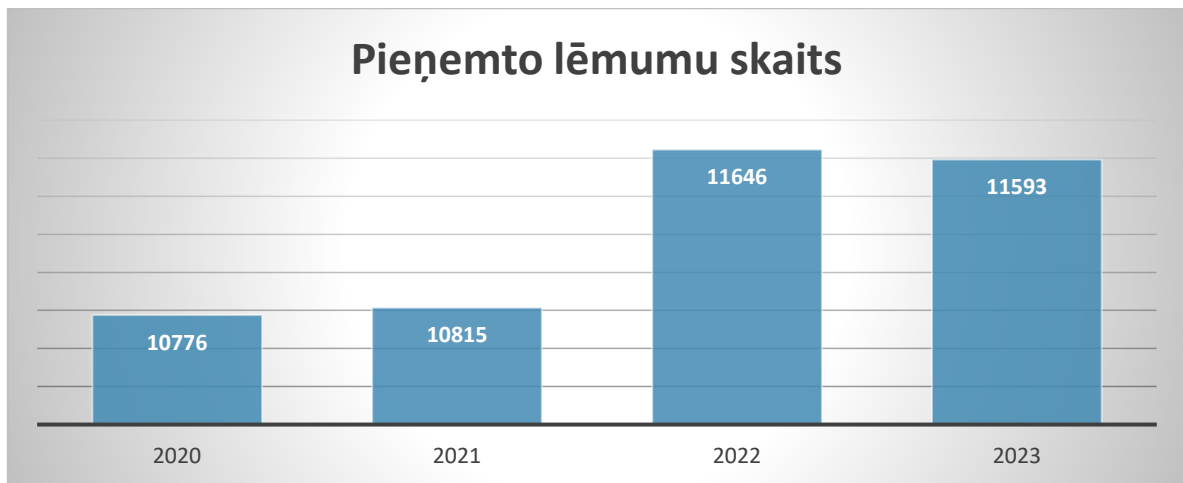
Toties pārskata gadā ierosināto lietu skaits četru gadu laikā palielinās. 2023. gadā ierosinātas **7162** jaunas lietas, kas ir par 249 lietām vairāk nekā 2022. gadā.

38.diagramma

Bāriņtiesas lēmumus pieņem koleģiāli bāriņtiesas sēdē. Tāpat bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis tiesīgs pieņemt vienpersonisku lēmumu Bāriņtiesu likuma 23. pantā noteiktajos gadījumos.

2020. gadā bāriņtiesa kopumā pieņēma 10776 lēmumus, savukārt 2021. gadā bāriņtiesas pieņemto lēmumu skaits palielinājās, tika pieņemti 10815 lēmumi, 2022. gadā bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaits strauji pieauga, tika pieņemti 11646 lēmumi, savukārt 2023. gadā bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaits samazinājies, pieņemts par 53 lēmumiem mazāk nekā 2022. gadā, proti, **11593** lēmumi (sk. 39. diagrammu). Lēmumu skaita pieaugumu 2022. gadā ietekmēja arī nepieciešamība nodrošināt Ukrainas nepilngadīgo civiliedzīvotāju bez pavadības tiesību nodrošināšanu Latvijā, nodibinot bērniem ārkārtas aizbildnību.

39.diagramma

Likumdevējs paredzējis bāriņtiesas iespējas nekavējoties reaģēt, lai novērstu bērna atrašanos veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, piešķirot tās priekšsēdētājam vai bāriņtiesas loceklim tiesības pieņemt vienpersonisku lēmumu.

Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 23. panta pirmajā daļā paredzētajam, ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, kā arī tad, ja bērna turpmākā atrašanās ģimenē var apdraudēt viņa veselību vai dzīvību, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par:

- 1) bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem;
- 2) bērna izņemšanu no aizbildņa ģimenes un aizbildņa atstādināšanu no pienākumu pildīšanas;
- 3) bērna izņemšanu no audžuģimenes;
- 4) pirmsadopcijas aprūpes pārtraukšanu.

Vienlaikus minētā panta pirmā prim daļa paredz, ja nolēmuma par bērna atgriešanos valstī, kurā ir viņa dzīvesvieta, piespiedu izpildes procesā (Civilprocesa likuma 74.³ nodaļa) bērnu nodod bāriņtiesas pārstāvim turpmāku darbību veikšanai un ja bērnu nav iespējams nekavējoties nogādāt uz valsti, kurā ir viņa dzīvesvieta, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par:

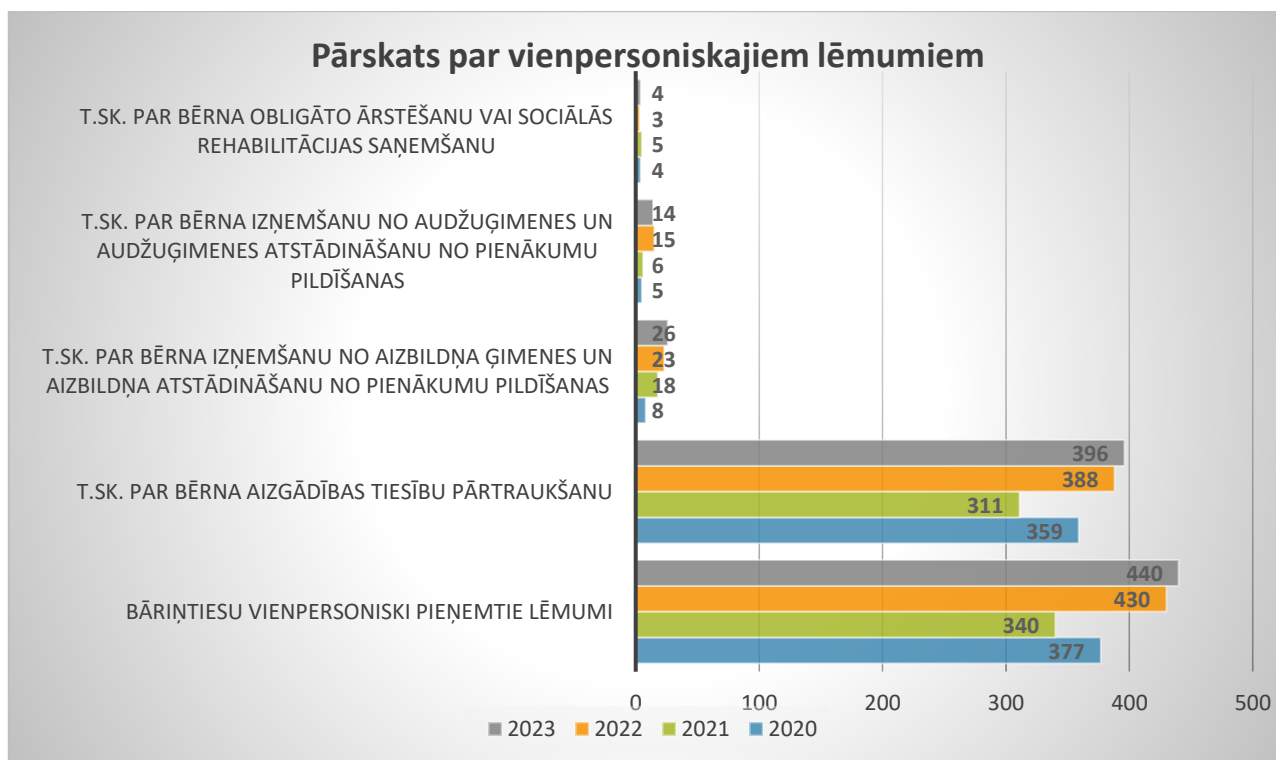
- 1) bērna šķiršanu no ģimenes un nogādāšanu krīzes centrā vai citos drošos apstākļos un aizliegumu bērna vecākam vai citai personai, kas bērnu prettiesiski pārvietojusi vai aizturējusi, vai bērna tuviem radniekiem izņemt bērnu no krīzes centra vai citiem drošiem apstākļiem;
- 2) atteikumu paziņot bērna vecākam vai citai personai, kas bērnu prettiesiski pārvietojusi vai aizturējusi, vai bērna tuviem radniekiem bērna atrašanās vietu vai aizliegumu šīm personām satikties ar bērnu, kamēr tas uzturas krīzes centrā vai citos drošos apstākļos, ja šīs personas var

apdraudēt nolēmuma turpmāku piespiedu izpildi un bērna sagatavošanu nogādāšanai atpakaļ uz valsti, kurā ir viņa dzīvesvieta.

Tāpat normatīvais regulējums paredz vienpersoniskā lēmuma pieņemšanu attiecībā uz bērna obligāto ārstēšanu, ja bērns vai viņa likumiskais pārstāvis nepiekrīt bērna, kuram radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošo vielu lietošanas dēļ vai kurš cietis no vardarbības, obligātai ārstēšanai vai sociālajai rehabilitācijai vai nepamatoti vēlas to pārtraukt.

Pēc būtības vienpersoniskais lēmums ir pagaidu risinājums, jo nākamo 15 dienu laikā bāriņtiesas pienākumos ietilpst objektīvi un vispusīgi noskaidrot apstākļus par turpmākām vecāka iespējām īstenot bērna aizgādības tiesības vai audžuģimenes un aizbildņa iespējām turpināt pildīt savus pienākumus un koleģiāli izlemt attiecīgu jautājumu bāriņtiesas sēdē.

Bāriņtiesu pārskati par darbu liecina, ka četru gadu periodā **vienpersoniski pieņemto** lēmumu skaits pieaug, 2023. gadā to skaits turpinājies pieaugt (sk. 40. diagrammu). 2023. gadā pieņemti **440 vienpersoniskie lēmumi**. Lielākā daļa – **396 lēmumi** pieņemti par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. Diemžēl 2023. gadā turpinājies pieaugt vienpersonisko lēmumu par bērnu izņemšanu no aizbildņa ģimenes skaits – 2023. gadā pieņemti 26 lēmumi, kas ir par 3 vairāk kā 2022. gadā un par 8 vairāk nekā 2021. gadā. Tāpat 14 gadījumos bērni būtiska apdraudējuma dēļ izņemti no audžuģimenes. 4 vienpersoniskie lēmumi pieņemti par bērna obligāto ārstēšanu vai sociālās rehabilitācijas saņemšanu.

Bāriņtiesu likums paredz bāriņtiesas kompetenci, aizstāvot bērna vai aizgādībā esošās personas intereses, pieņemt lēmumus arī citu bāriņtiesas lietvedībā esošo kategoriju lietās. Šādu lēmumu apkopojums skatāms 4. tabulā.

Citi bāriņtiesās pieņemtie lēmumi	2020	2021	2022	2023
Pieņemtie lēmumi par bērnu un personu ar ierobežotu rīcībspēju mantisko interešu nodrošināšanu vai aizstāvību.	1332	1305	1529	1456
Bērnu skaits, par kuriem pēc tiesas pieprasījuma bāriņtiesa devusi atzinumu par bērna aizgādības tiesību noteikšanu un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.	934	897	902	946
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par valsts sociālo pabalstu, apgādnieka zaudējuma pensijas un atbalsta ar celiakiju slimiem bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte, izmaksāšanu personai, kura faktiski audzina bērnu vai izmaksāšanu pašam bērnam, ja viņš sasniedzis 15 gadu vecumu.	254	652	341	266
Bērnu skaits, kuri ar bāriņtiesas lēmumu nosūtīti konsultācijas saņemšanai pie ģimenes ārsta, psihologa vai cita speciālista.	12	12	9	11
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par bērna vārda, uzvārda vai tautības ierakstu.	112	94	121	135
Nepilngadīgo personu skaits, par kurām bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par atļaujas došanu stāties laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.	2	3	6	1
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par pilngadības piešķiršanu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.	1	3	1	1

4.tabula

Analizējot bāriņtiesu iesniegtos datus četrus gadu periodā, secināms, ka 2023. gadā turpināja samazināties lēmumu skaits par valsts sociālo pabalstu izmaksu bērna faktiskajam audzinātājam, kuru pieaugums 2021. gadā bija saistīts ar Ministru kabineta lēmumu par valsts vienreizējo atbalsta maksājumu Covid-19 infekcijas izplatības negatīvo seku un spriedzes mazināšanai. 2023. gadā vērojams neliels atsevišķu lēmumu skaita pieaugums, piemēram, pieaudzis bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaits par bērniem kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par bērna vārda, uzvārda vai tautības ierakstu un bērnu skaits, kā arī par bērniem kuri nosūtīti konsultācijas saņemšanai pie ģimenes ārsta, psihologa vai cita speciālista. Četrus gadu periodā nemainīgi turpina pieaugt bērnu skaits, par kuriem pēc tiesas pieprasījuma bāriņtiesa devusi atzinumu par bērna aizgādības tiesību noteikšanu un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.

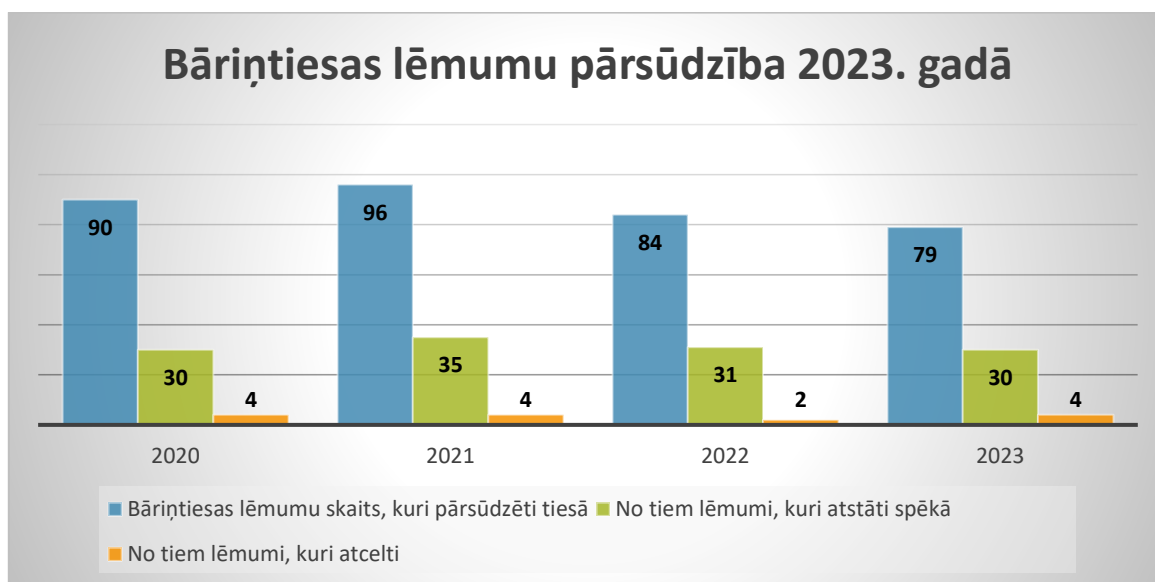
12. Pārskats par bāriņtiesas lēmumu un faktiskās rīcības pārsūdzību

Administratīvajā rajonā tiesā

Administratīvās rajona tiesas (turpmāk – tiesa) kompetencē ir izvērtēt bāriņtiesas kā aizbildnības un aizgādības iestādes pieņemtā lēmuma (administratīvā akta) un faktiskās rīcības tiesiskumu un pamatotību. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 49. panta otrajā daļā paredzētajam, bāriņtiesas lēmumu ieinteresētā persona var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

Savukārt Administratīvā procesa likuma 103. panta pirmajā daļā noteikts, ka administratīvā procesa tiesā būtība ir tiesas kontrole pār iestādes izdota administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu vai lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros. Tiesiskums tiek vērtēts, pārbaudot, vai iestāde ir rīkojusies saskaņā ar procesuālajām un materiālajām tiesību normām. Lietderības apsvērumi tiek vērtēti, pārbaudot, vai administratīvais akts izdots pamatoti un vai tas pārlieku neierobežo personas intereses, samērojot tās ar sabiedrības interešu aizsardzību. Tiesa administratīvajā procesā objektīvi noskaidro lietas apstākļus un dod tiem juridisku vērtējumu.

Pārskatos par darbu bāriņtiesas sniedz informāciju par lēmumu skaitu, kuri pārskata gadā pārsūdzēti tiesā, un gadījumos, kad pārskata gada ietvaros lieta tiesā ir tikusi izskatīta, informāciju par pārsūdzības rezultātu. 41. diagrammā apkopotā informācija liecina, ka 2023. gadā vērojams tiesā pārsūdzēto bāriņtiesas lēmumu skaita samazinājums.

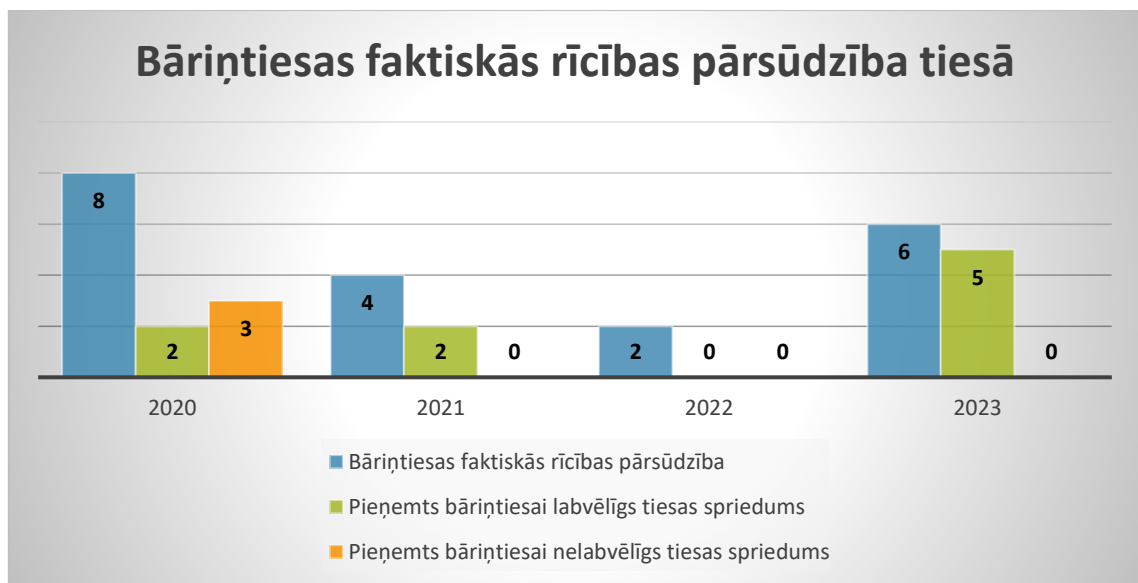

41. diagramma

2023. gadā tika pārsūdzēti **79 lēmumi**, no kuriem tiesa izskatījusi un 30 lēmumus atstājusi spēkā, 4 lēmumus atcēlusi, bet pārējo lēmumu izskatīšana vēl nav noslēgusies. Visbiežāk tiesā pārsūdzēti bāriņtiesas lēmumi par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem (2023. gadā – **46**

lēmumi). 2023. gadā pārsūdzēts **4 lēmumi** par aizbildņa iecelšanu, un **3 lēmumi** par aizbildņa atlaišanu no pienākumu pildīšanas. Nav pārsūdzēts neviens lēmums par bērna mantas pārvaldīšanu. bet ir pārsūdzēts **1 lēmums** par aizgādņa iecelšanu personai un **2 lēmumi** par aizgādņa iecelšanu mantojumam.

Bāriņtiesas faktisko rīcību privātpersona, iesniedzot attiecīgu pieteikumu tiesā, var pārsūdzēt tāpat kā bāriņtiesas lēmumu. 2023. gadā palielinājies bāriņtiesas faktiskās rīcības pārsūdzību skaits (sk. 42. diagramma). 2023. gadā bāriņtiesas faktiskā rīcība pārsūdzēta 6 gadījumos, 1 gadījumā lietas izskatīšana tiesā vēl nav pabeigta, savukārt pārējos gadījumos pieņemts bāriņtiesai labvēlīgs tiesas spriedums.

42.diagramma

Lai gan likumā Par tiesu varu 28. panta pirmajā daļā ietvertais procesuālais ekonomijas princips paredz tiesneša pienākumu lietu izskatīt tik ātri, cik vien iespējams, ne vienmēr iespējams lietu izskatīt pārskata gada ietvaros, tādējādi bāriņtiesu pārskatos par darbu bāriņtiesas sniegušas informāciju par iepriekšējos gados ierosināto lietu pārsūdzību rezultātiem, kas 2023. gadā stājušies spēkā. Tiesas ir izvērtējušas **38 bāriņtiesu lēmumus**, no tiem 29 atstāti spēkā, savukārt 6 bāriņtiesu lēmumi atcelti.